

die allen woonplaats kiezen op het kantoor van mr. W.A. Verbeek, Nolenslaan 32, 9722 NN Groningen, die voor hen als advocaat zal optreden,

GEDAGVAARD:

de publiekrechtelijke rechtspersoon **DE STAAT DER NEDERLANDEN**, meer speciaal het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, waarvan de zetel is gevestigd te 's-Gravenhage, ex artikel 48 Rv mijn exploit doende aan het parket van de procureur-generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden, gevestigd te (2514 CV) 's-Gravenhage aan de Kazernestraat 52, en afschrift hiervan latende aan:

OM:

op [datum]

tweeduizend negentien, om tien uur in de voormiddag (10:00 uur), niet in persoon maar vertegenwoordigd door een advocaat te verschijnen ter terechtzitting van de rechtbank Den Haag, zittingsplaats Den Haag, kamer voor handelszaken, locatie Den Haag, die dan in Den Haag wordt gehouden in het gerechtsgebouw aan de Prins Clauslaan 60, 2595 AJ Den Haag (postadres:).

Overeenkomstig artikel 111 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering vermelden eisers het volgende.

- (a) Als gedaagde niet op de hiervoor aangegeven wijze in het geding verschijnt of het hierna te noemen griffierecht niet tijdig betaalt, zal de rechter verstek tegen hem verlenen en de vordering toewijzen, tenzij de voorgeschreven termijnen en formaliteiten niet in acht zijn genomen of de vordering de rechter onrechtmatig of ongegrond voorkomt.
- (b) Bij verschijning wordt van gedaagde een griffierecht geheven, te voldoen binnen vier weken te rekenen vanaf het tijdstip van verschijning.

- (c) In de meest recente bijlage behorende bij de Wet griffierechten burgerlijke zaken staat de hoogte van de griffierechten vermeld. Deze bijlage is onder andere te vinden op de volgende website: www.kbvg.nl/griffierechtentabel.
- (d) Van een persoon die onvermogen is, wordt een bij of krachtens de wet vastgesteld griffierecht voor onvermogenen geheven, indien hij op het tijdstip waarop het griffierecht wordt geheven, heeft overgelegd:
- een afschrift van het besluit tot toevoeging, bedoeld in artikel 29 van de Wet op de rechtsbijstand, of indien dit niet mogelijk is ten gevolge van omstandigheden die redelijkerwijs niet aan hem zijn toe te rekenen, een afschrift van de aanvraag als bedoeld in artikel 24, tweede lid, van de Wet op de rechtsbijstand; dan wel
  - een verklaring van het bestuur van de raad voor rechtsbijstand als bedoeld in artikel 7, derde lid, onderdeel e, van de Wet op de rechtsbijstand waaruit blijkt dat zijn inkomen niet meer bedraagt dan de inkomens, bedoeld in de algemene maatregel van bestuur krachtens artikel 35, tweede lid, van die wet.

Hoofdstuk 1: inleiding

1. Algemeen

1.1.

De eisende partijen worden hierna tezamen aangeduid als: *eisers* en ieder voor zich bij hun naam. De Staat der Nederlanden wordt hierna aangeduid als : *De Staat*.

1.2.

Eisers wonen allen in de buurt van een inrichting voor intensieve veehouderij en ondervinden daarvan ernstige overlast, met name geurhinder.

2. De geurregelgeving is een ziekenhuisbal

2.1.

De geurregelgeving is wat in de voetballerij wordt aangeduid als een ziekenhuisbal. Een ziekenhuisbal is een dermate slechte pass dat de ontvanger door de tegenstander getackeld kan worden als hij de bal aanneemt. Een dergelijke bal wordt dan aangenomen met het risico op een blessure, die de ontvanger (of de tegenstander of beide) in het ziekenhuis zou kunnen doen belanden.

2.2.

Deze beeldspraak dient om de aard van de geurregeling te kenschetsen. De Staat is degene die de pass geeft aan de omwonenden (regels ter bescherming van het woonklimaat), de veehouderij is de tegenstander die de bal wil veroveren. De Staat geeft de bal zo dat beide partijen grote kans lopen zich te blesseren.

3. Montesquieu en de stralen van een cirkel

3.1.

Aan Montesquieu (Over de geest van de wetten, Boom 2006, boek I, hoofdstuk 1, pagina 42) ontleen eisers de volgende stelling.

Wie beweert dat er geen recht of onrecht is buiten wat in het positieve recht wordt opgelegd of verboden, die beweert eigenlijk dat niet alle stralen gelijk waren voordat de eerste cirkel was getrokken.

3.2.

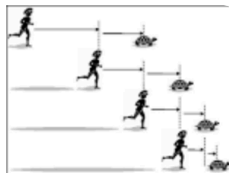
Deze uitspraak van Montesquieu bevat een fundamentele juridische notie die bij de beoordeling van de geurregeling voortdurend in acht moet worden genomen. Het luchtwasserschandaal, de reden waarom de Commissie Biesheuvel is ingesteld, geeft hiervan een voorbeeld. Met ingang van 20 juli 2018 is de Regeling geurhinder en veehouderij (Rgv) gewijzigd, omdat combi-luchtwassers van een bepaald type aanzienlijk minder geur reduceerden dan in de regeling was aangenomen. Als de geurbelasting voor 20 juli 2018 was berekend op 20,6 odour units per kubieke meter lucht en na 20 juni 2018 op 24,9 odour units per kubieke meter lucht, dan moet zowel voor als na 20 juli 2018 worden uitgegaan van een geurbelasting van 24,9 odour units per kubieke meter lucht.

4. Achilles en de schildpad

4.1.

De snelvoetige Achilles gaat een wedstrijd aan met een schildpad. De schildpad krijgt een voorsprong. Wanneer Achilles het punt A bereikt, waar de schildpad kort tevoren was, is de schildpad intussen bij punt B aangekomen. Arriveert Achilles bij dit punt B, dan is de schildpad intussen aangekomen bij punt C, enzovoorts.

Zeno's paradoxen

Achilles en de schildpad is een paradox die wordt toegeschreven aan Zeno van Elea. Het verhaal toont aan dat dichotomie - het opdelen van een probleem in deelproblemen - niet altijd leidt tot een resultaat dat overeenkomt met ons gezond verstand. [Wikipedia](#)

Conclusie: de achterstand wordt kleiner, maar Achilles haalt de schildpad nooit in. Dit is een paradox, want in werkelijkheid haalt Achilles de schildpad wel in. De paradox wordt veroorzaakt door het feit dat de som van een oneindig aantal stappen toch

eindig is. Start de schildpad bijvoorbeeld met 1000 meter voorsprong, en loopt Achilles tien keer zo snel als de schildpad, dan convergeert de voorsprong van de schildpad via $1000 \rightarrow 100 \rightarrow 10 \rightarrow 1 \rightarrow 0,1 \rightarrow 0,01 \rightarrow 0,001$ naar nul. Ook de tijdsafstand tussen het door Achilles bereiken van de punten A, B, C, enz. convergeert naar nul.

4.2.

Hier is sprake van een dichotomie¹. Volgens de redenering in de paradox is het onmogelijk om een afstand te overbruggen. Als je een afstand wilt overbruggen, moet je eerst de helft van die afstand overbruggen. Maar om dat te doen moet je eerst de helft van die afstand overbruggen en ook voor die helft eerst een helft overbruggen. Aangezien afstanden oneindig deelbaar zijn, kan men onmogelijk een gegeven afstand afleggen.

4.3.

Gekwantificeerde oplossing. Wiskundig kan worden aangetoond dat Achilles de schildpad inhaalt, maar dat bewijs heeft geen fysieke basis. Volgens de kwantumtheorie zijn tijd en ruimte gekwantiseerd, en daardoor niet oneindig deelbaar. De kleinste afstand die nog fysische betekenis heeft, is de Plancklengte ($1,616 \cdot 10^{-35}$ meter) en de kleinste eenheid van tijd is de Planckseconde ($5,391 \cdot 10^{-44}$ seconde). Wanneer we de totale weg opdelen in Plancklengten, en Achilles en de schildpad ieder 10^{33} Plancklengten breed zijn, en we aannemen dat Achilles 100 maal zo snel loopt als de schildpad, dan loopt Achilles iedere Planckseconde 100 Plancklengten in op de schildpad. Omdat Achilles en schildpad zich nooit tussen de Plancklengten kunnen bevinden, bevinden beide zich op een gegeven moment in dezelfde 10^{33} Plancklengten. Direct daarna is Achilles de schildpad voorbij.

4.4.

Het voorgaande dient om het gevaar van een dichotomie te laten zien. De geurregeling hangt aan elkaar van dichotomieën en schept daarmee een universum waarin Achilles de schildpad nooit kan inhalen. Zo is op p. 30 van het rapport van de Commissie Biesheuvel (zie hoofdstuk 2 hierna) het volgende te lezen.

De Commissie is van oordeel dat de huidige regulering van geurhinder door veehouderijen zeer complex is. Zeker voor niet-juristen is de regelgeving lastig te doorgronden. Dat komt onder meer doordat de regelgeving verkokerd is. De verkokering maakt het lastig om geur in onderlinge samenhang te reguleren. Dat is een gemis, omdat de geurbelasting waarmee omwonenden en andere geurgehinderden uiteindelijk te maken krijgen een cumulatie, een optelsom, van geur is.

---

¹ Een dichotomie is de opdeling in twee niet-overlappende structuren of begrippen.

5. Het vooroverleg met de Staat

5.1.

De regelgeving op het gebied van geurhinder is zodanig dat eisers niet adequaat worden beschermd tegen stankoverlast. Zij hebben besloten de Staat hiervoor in rechte aan te spreken. Woongenot is een grondrecht. De Staat handelt onrechtmatig jegens eisers door dit grondrecht onvoldoende te beschermen in zijn wetgeving en door zijn verantwoordelijkheid niet te nemen bij het verzoenen van dit grondrecht met de economische belangen van de veehouders (de ziekenhuisbal). De economische belangen van de veehouders moeten — voor zover daarvoor aanleiding bestaat — niet worden beschermd door aantasting van de grondrechten van andere burgers maar door economische steunmaatregelen.

5.2.

Eisers hebben bij brief van 18 juni 2018 deze dagvaarding in concept toegestuurd aan de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (**productie 1**). De minister heeft de behandeling van de zaak overgedragen aan de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat. Op 25 september 2018 heeft een commissie van eisers overleg gevoerd met een ambtelijke delegatie van het ministerie. Een verslag van deze bespreking wordt hierbij gevoegd (**productie 2**).

5.3.

Eisers hebben besloten het rapport van de Commissie Biesheuvel (productie 2, laatste paragraaf) af te wachten alvorens verdere stappen te nemen. Het rapport van de commissie is in april 2019 verschenen. Het rapport wordt in hoofdstuk 2 hierna besproken.

5.4.

De dagvaarding is aangevuld met dit hoofdstuk 1 en de hierna volgende hoofdstukken 2 en 4. De aangevulde dagvaarding is in concept aan het ministerie gestuurd met een begeleidende brief (**productie 3**).

5.5.

<REACTIE MINISTERIE>

Hoofdstuk 2: Het rapport van de Commissie Biesheuvel

6. Geur bekennen

6.1.

In april 2019 heeft de Commissie Biesheuvel haar rapport “Geur bekennen” uitgebracht. Het rapport is gemakkelijk op te halen op de website van de Rijksoverheid op de volgende link:

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/04/23/adviesrapport-geur-bekennen-combi-luchtwassers-varkenshouderijen-en-geurhinder>

Om de papierberg niet nodeloos te vergroten zullen eisers het rapport niet afgedrukt als productie overleggen bij deze dagvaarding.

6.2.

Eisers hebben in het overleg met het ministerie het volgende gesteld. De veehouders veroorzaken de overlast. De Staat probeert de veehouders zo veel mogelijk te faciliteren. De omwonenden betalen de rekening in stank. Die vicieuze cirkel moet doorbroken worden. Alleen de Staat kan die doorbreken. Daarvoor zal zij de aard en omvang van de onderliggende belangentegenstellingen onder ogen moeten zien. Zij zal kleur moeten bekennen. Tot die conclusie komt de commissie ook zoals alleen al blijkt uit de titel van haar rapport: “Geur bekennen”.

6.3.

De samenvatting van het rapport luidt als volgt.

Op verzoek van de staatsecretaris van Infrastructuur en Waterstaat heeft de Commissie geurhinder veehouderijen onderzoek gedaan naar de mogelijkheden om geurhinder voor omwonenden in de nabijheid van veehouderijen (met name varkensstallen) te verminderen. Bovendien vraagt de staatssecretaris de Commissie een bijdrage te leveren aan een robuust geurbeleid op de langere termijn.

Rendement luchtwassers

De aanleiding hiertoe was het onderzoek van de Wageningen University & Research (WUR) dat aantoonde dat inzet van zogenaamde combi-luchtwassers in de praktijk minder geurreductie realiseren dan aanvankelijk werd aangenomen. Luchtwassers zijn bedoeld om de uitstoot van ammoniak en de stank van stallen te verminderen. De staatsecretaris heeft inmiddels de geurreductiepercentages van combi-luchtwassers in de regelgeving naar beneden bijgesteld.

Vertrouwen

De Commissie heeft geconstateerd dat geurhinder een veelbewogen onderwerp is met talrijke grote en tegengestelde zorgen en belangen. Geuroverlast heeft veel impact op het dagelijks leven van mensen. Bovendien is in een aantal lokale gemeenschappen de sociale samenhang verdwenen door ogenschijnlijk onoverbrugbare verschillen. Vertrouwen tussen betrokkenen onderling en vertrouwen in de overheid en politiek is vaak ver te zoeken. De Commissie vindt het gebrek aan vertrouwen niet verwonderlijk. Omwonenden merken immers dat een deel van de veehouders legaal de geurnorm kan overschrijden. Ook ervaren zij dat bij de aanpak van geurhinder niet of nauwelijks rekening wordt gehouden met cumulatie: de optelsom van de geur van meerdere veehouderijen. Juist cumulatie kan maken dat geurhinder onhoudbaar is. Tegelijkertijd zijn er ook veehouders die niet veel vertrouwen meer hebben in overheid en politiek. Ook dat

is begrijpelijk. Aanvankelijk bevorderde de overheid het investeren in luchtwassers. Nu zijn er problemen met de effectiviteit van luchtwassers.

Huidige regelgeving bemoeilijkt aanpak geurhinder

Mogelijke oplossingen voor geurhinder lopen al snel tegen de grenzen van de huidige wet- en regelgeving aan. Belangrijk probleem daarbij is dat de huidige wet- en regelgeving sterk is verkokerd en daardoor lastig te doorgronden is. In het bijzonder mist de samenhang in de geurregulering van meerdere veehouderijbedrijven in hetzelfde gebied. Als gevolg daarvan kan de geurhinder voor omwonenden veel te hoog worden. Bovendien is de huidige regelgeving gebaseerd op berekende, gemiddelde geuremissies in plaats van daadwerkelijk gemeten waarden. Toch is er een aantal mogelijkheden voor gemeenten en provincies om geurhinder aan te pakken in het geval van legale overschrijding van de geurnorm. Deze mogelijkheden zijn echter beperkt, vanwege de bescherming van bestaande rechten van veehouderijen in het huidige recht. Daardoor kan geurbelasting op dit moment slechts zeer beperkt worden aangepakt.

Structurele maatregelen

Voor herstel van vertrouwen zijn volgens de Commissie structurele verbeteringen op nationaal niveau nodig in de manier waarop geurhinder wordt aangepakt. Nu zijn er onvoldoende mogelijkheden om op lokaal niveau oplossingen te vinden voor concrete geurhinderproblemen. Daartoe doet de Commissie de volgende aanbevelingen:

- Stel emissiegrenswaarden waar de veehouder zich permanent aan moet houden. Niet alleen op papier, ook in de praktijk.
- Zorg voor meer inzicht in de effectiviteit van luchtwassers. Betrek daarbij ook de geurproductie in de stal.
- Leg bij de aanpak van geurproblemen meer nadruk op specifieke omstandigheden in een gebied met meer mogelijkheden voor decentrale overheden om rekening te houden met cumulatie en in te grijpen in bestaande situaties.

Politieke keuzes

Bij het zoeken van oplossingen voor concrete knelpunten zal een gemeente of provincie keuzes moeten maken. Keuzes die een grote impact kunnen hebben op veehouders, omwonenden en andere betrokkenen. Keuzes die pijn kunnen doen. Keuzes die geld zullen kosten. Soms veel geld. Om die keuzes weloverwogen te maken, is persoonlijk contact met en participatie van betrokkenen onontbeerlijk. Ook pleit de Commissie voor afstemming met de rijksoverheid over de financiële consequenties en de impact daarvan. Vervolgens is het aan de politiek om een zorgvuldige en transparante belangenafweging te maken, waarbij alle belangen worden betrokken en te zorgen voor een passende schadevergoeding en nadeelcompensatie voor degenen die door de belangenafweging worden benadeeld.

6.4.

In aanvulling op deze samenvatting citeren eisers de volgende passages uit het rapport.

Een duidelijke boodschap van omwonenden in de gesprekken met de Commissie gaat om het falen van overheid en politiek. Mensen zien overheid en politiek tot nu toe niet in staat adequaat om te gaan met de overlast van veehouderijen voor omwonenden. Mensen ervaren onmacht, onwil, onkunde en belangenverstremgeling. Omwonenden doen een appèl op de politiek en overheid om verantwoordelijkheid te nemen en burgers beter te beschermen. [Rapport, p. 22, onderaan]

In alle gesprekken die de Commissie heeft gevoerd met omwonenden is de grote impact van de stank op hun levens indringend merkbaar. Mensen vertellen over wat zij iedere dag weer ervaren. De emoties zijn daarbij van de gezichten af te lezen. 'Iedere dag ben ik er mee bezig. Zelfs 's nachts. Hoe staat de wind vandaag? Ramen open of ramen dicht? Was buiten hangen of binnen halen?' Een ander vertelt: 'Je voelt je zo hopeloos. Je kunt echt niet uit de situatie weg. Hoe graag je ook zou willen. Je kunt er geen jas voor aan trekken of een trui voor uittrekken. Je zit gevangen in die stank. En als de wind inderdaad verkeerd staat, dan moeten we deuren en ramen dicht doen. Ik moet de was binnen halen. En soms is het zo erg dat ik buiten kom en dan moet ik gewoon overgeven. Zo intens is die stank. Daar word ik gewoon echt misselijk van. Zo vies. Zo ondraaglijk is het dan. Ik heb het gevoel dat dat écht niet gezond kan zijn.' [Rapport, p. 21]

De impact van de stank blijft niet beperkt tot overlast voor individuen. Het werkt door in de sociale samenhang in gemeenschappen. Deelnemers ervaren scherpe tegenstellingen in de gemeenschap. Aan de

ene kant staan de mensen die gelieerd zijn aan de veehouderij en aan de andere kant staan de mensen die overlast van veehouderijen hebben. Mensen vertellen dat zij het afschuwelijk vinden om voortdurend in hun eigen gemeenschap te moeten opkomen voor hun rechten en daarbij steeds als lastig en vervelend te worden weggezet. Dit veroorzaakt een gespleten gemeenschap. Sommige mensen zijn daardoor bang openlijk hun belangen te verdedigen. [Rapport, p. 21, onderaan]

In gesprek met de Commissie maken omwonenden steeds onderscheid tussen kleinere boerenbedrijven en de grote bedrijven, veelal varkenshouderijen. Het zijn vooral de grote varkensbedrijven met megastallen – ‘veefabrieken’, ‘industriële varkenshouderij’ – waar omwonenden heel veel last van hebben. Deze grote bedrijven stinken het meest, vinden omwonenden. Daarbij komt dat deze grote bedrijven een ander karakter hebben dan de kleinere bedrijven die al langer in de regio zitten. De boeren wonen bij hun bedrijf en zijn voor buurtbewoners aanspreekbaar. De industriëlen wonen niet in de buurt. Buurtbewoners kennen hen niet. Omwonenden hebben het buitengebied langzaam zien veranderen in een agrarisch industrieterrein en ondervinden hier steeds meer last van. ‘Het zijn geen agrarische bedrijven meer. Bij een agrarisch bedrijf hebben we allemaal een beeld van een kippetje en een koetje en een varkentje. De boer die loopt een beetje rond en de boerin die is ook thuis om te helpen en dat soort dingen. Het zijn gewoon industriële bedrijven geworden. Waarom zitten ze op agrarische grond? Daar zitten ze goedkoop. En daar geldt veel ruimere wetgeving. Dat zijn gewoon industrieën. Ze horen op een industrieterrein thuis en daar moeten ze voldoen aan de norm die gelden voor een industrieterrein. Zullen we eens kijken hoeveel boeren er dan nog nieuwe bedrijven willen beginnen.’ Zij zien het probleem van de falende luchtwassers tegen de achtergrond van de steeds industriëler wordende veehouderij. De overlast was al decennia problematisch. De falende luchtwassers komen daar nu bij. [Rapport, p. 22]

6.5.

Het rapport geeft een feitelijke onderbouwing aan het gestelde in paragraaf 6.2 hiervoor. De veehouders veroorzaken de stankoverlast. De stankoverlast is zowel individueel als sociaal omvangrijk en ontwrichtend. De regelgeving is vooral gericht op het faciliteren van intensieve veehouderij en niet op de bescherming van het woongenot van de omwonenden. Uit het rapport blijkt waar de knelpunten in de regelgeving zitten en hoe deze kunnen worden opgelost. Er moeten emissiegrenswaarden worden ingesteld waar de veehouder zich permanent aan moet houden, niet alleen op papier, maar ook in de praktijk. Er moet inzicht worden verkregen in de effectiviteit van luchtwassers; daarbij moet ook de geurproductie in de stal worden betrokken. Geurproblemen moeten worden aangepakt en daarbij moet meer nadruk worden gelegd op specifieke omstandigheden in een gebied; de mogelijkheden voor decentrale overheden om rekening te houden met cumulatie en in te grijpen in bestaande situaties moeten worden uitgebreid.

Hoofdstuk 3: Geurbeleid en geurregelgeving

7. Herziene Nota Stankbeleid

7.1.

Bij brief van 30 mei 1994 heeft de minister van volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en milieubeheer de Herziene Nota Stankbeleid aan de Tweede Kamer gestuurd. De nota is te downloaden op de volgende link:

https://www.google.nl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=2ahUKFwjD3dr-rbHiAhXksaQKHfXLAoEQFjADegQIAxAC&url=https%3A%2F%2Fwww.infomil.nl%2Fpublish%2Fpages%2F86350%2Fherziene_nota_stankbeleid.pdf&usg=AOvVawOMGOzHC1INtr5OjRQ_uZxA

Om de papierberg niet nodeloos te vergroten zullen eisers het rapport niet afgedrukt als productie overleggen bij deze dagvaarding. De nota bevat de reactie van de minister van 25 oktober 1993 (22 715, nr. 9) op de door de Kamer aangenomen motie (22 715, nr. 5) Boers-Wijnberg en Ruigrok-Verreijt. Tevens is de nota geactualiseerd. De Herziene Nota Stankbeleid vormt de basis voor het stankbeleid van het Rijk en geeft richting aan het stankbeleid van gemeenten en provincies. De samenvatting van de Herziene Nota Stankbeleid luidt als volgt (de nummering is door de opsteller van de dagvaarding aangebracht). Eisers maken de in deze samenvatting opgenomen stellingen tot hun eigen stellingen.

7.2.

Stank is een milieuprobleem dat aangepakt moet worden. Momenteel (1994) heeft 21% van de Nederlanders last van geur. 5% van de Nederlanders ervaart van geur zelfs ernstige hinder.

7.3.

Stank veroorzaakt niet alleen hinder, maar kan ook leiden tot uitingen van lichamelijke klachten als hoestbuien, hoofdpijn en verstoorde ademhaling alsmede tot psychisch-mentale reacties als onvrede over de woonsituatie, een gevoel van sociaal isolement of van onveiligheid.

7.4.

In de nota wordt de koers die in het Nationaal Milieubeleidsplan-1 (NMP, Kamerstukken II, 1988/89, 21137, nrs 1-2) voor stank wordt aangegeven, uitgewerkt. De nota geeft uitvoering aan actiepunten 75 van het NMP-1: het "vaststellen van stanknormen en van de wijze waarop deze normen in de ruimtelijke ordening doorwerken". Voor de korte (1995) en middellange (2000) termijn worden kwaliteitsdoelstellingen vastgesteld. Door middel van het ALARA (As low as reasonably achievable) principe en de bovengrens voor de geurconcentratie wordt de noodzakelijke emissiereductie voor de doelgroepen gedefinieerd en vertaald naar maatregelen. De status en het bereik van de kwaliteitsdoelstellingen en bovengrens voor de geurconcentratie wordt aangegeven. Door middel van vergunningen, verordeningen, zonerings- en andere instrumenten dient bewerkstelligd te worden dat de kwaliteitsdoelstellingen in de praktijk gerealiseerd worden.

7.5.

Kwaliteitsdoelstellingen. Het stankbeleid is er op gericht de mens zoveel mogelijk te beschermen tegen hinder door geur. Ernstige hinder door stank wordt als ontoelaatbaar beschouwd. Als doelstelling voor 2000 hanteert het NMP-1: maximaal 750.000 stankbelaste woningen. Dit komt overeen met maximaal 12% door geur gehinderde Nederlanders. Uiteraard wordt de NMP doelstelling voor het jaar 2000 overgenomen, zij het dat om rekentechnische redenen de voorkeur gegeven wordt aan formulering in de vorm van percentage gehinderden in plaats van stankbelaste woningen. In het NMP-2 is deze doelstelling bevestigd. De doelstelling voor 2000 houdt een inspanningsverplichting voor de rijksoverheid en een handreiking voor het beleid van de mede-overheden in. Doelstelling voor stank voor 2000: 12% gehinderden.

7.6.

Voor het jaar 1995 is een tussendoelstelling vastgesteld, als ijkpunt voor de rijksoverheid om te beoordelen of de met het beleid ingeslagen weg leidt tot het realiseren van de doelstelling voor het jaar 2000. De tussendoelstelling voor 1995 is: maximaal 17% gehinderden.

7.7.

De doelstelling voor het jaar 2010 is afgeleid van de NMP doelstelling voor het thema Verstoring voor het jaar 2010. In dat jaar mag geen ernstige hinder door geur meer optreden.

7.8.

Bovengrens voor geurconcentratie. Voor de vertaling van de doelstelling naar de benodigde emissiereductie voor de verschillende doelgroepen wordt gebruik gemaakt van het ALARA principe en van een bovengrens voor geurconcentratie. De benodigde emissiereductie wordt primair afgeleid volgens het ALARA principe. Volgens dit principe moet de emissie, zover als redelijkerwijs haalbaar is, worden teruggedrongen. De restemissie mag in geen geval een hogere geurconcentratie in de woon- en leefomgeving tot gevolg hebben dan de bovengrens van 10 ge/m³ als 98-percentielwaarde. Boven die grens is altijd sprake van ernstige geurhinder. Tevens mag er geen ernstige hinder optreden na het treffen van de maatregelen. Op basis van het ALARA principe wordt in feite een specifieke geurconcentratienorm voor de betreffende situatie in de vergunning vastgelegd. Deze norm geeft in geureenheden per kubieke meter lucht aan welke geurconcentratie niet mag worden overschreden ten gevolge van emissies van antropogene bronnen. Zij geldt per bron. Onder bronnen worden in principe inrichtingen verstaan, tenzij dat begrip niet op de bron van toepassing is, bijvoorbeeld bij een perceel landbouwgrond. De wijze waarop het ALARA in de vergunningverlening doorwerkt zal in de Nederlandse Emissierichtlijnen (NeR) worden uitgewerkt.

7.9.

Wetgeving? De nota gaat uit van het richting geven aan andere overheden en doelgroepen voor wat betreft het uitvoeren van het stankbeleid. De doelstellingen voor 2000 en 2010 zijn op landelijk

niveau gesteld. Regionaal en lokaal treden grote verschillen op in de omvang van de geurhinder. Regionale doorvertaling van de doelstelling zal een uitgebreide differentiatie van gebieden noodzakelijk maken. Een zo uitgebreide differentiatie leent zich niet goed voor het formuleren van wettelijke milieukwaliteitseisen. Bij de normstelling in de vergunning leidt toepassing van het ALARA-beginsel tot het vastleggen van een zo laag als redelijkerwijs mogelijke geurconcentratie. Daarbij gelden in ieder geval:

- de noodzaak tot het wegnemen of voorkomen van ernstige hinder;
- de bovengrens voor de geurconcentratie van 10 ge/m³ als 98-percentiel.

Het wettelijk vastleggen van de in het kader van de vergunningverlening te stellen normen is niet goed mogelijk of wordt niet nodig geacht. Het wettelijk regelen van het wegnemen van ernstige hinder zal tot uitvoeringsproblemen leiden, vanwege de complexe toerekening naar de verschillende bronnen. Voor de bovengrens voor de geurconcentratie geldt dat het wettelijk regelen goed mogelijk is, maar hiervan wordt weinig meerwaarde verwacht vanwege de huidige acceptatie van deze waarde bij de betrokken partijen. Het ALARA principe is in de Wet milieu beheer (art. 8.11) vastgelegd. In de NeR wordt aangegeven op welke wijze gemeenten en provincies hier invulling aan zullen geven. Gelet op de afspraken met gemeenten en provincies omtrent het toepassen van de NeR mag worden verwacht dat zij deze normstelling zullen toepassen bij de vergunningverlening. Nadelige consequenties van het niet wettelijk vastleggen van de normstelling worden niet verwacht. De te treffen maatregelen zullen immers in een of andere vorm van regelgeving worden geïmplementeerd. Hierbij zullen met name de vergunningen, algemene plaatselijke verordeningen (APV's) en bestemmingsplannen een rol spelen. De Wet milieubeheer geeft de voorkeur aan doelvoorschriften in vergunningen. In het geval van geurhinder verdient het echter de aanbeveling om naast doelvoorschriften met middelvoorschriften te werken. Deze middelvoorschriften zijn in de regel directer, eenvoudiger en goedkoper te controleren en te handhaven.

7.10.

Bronnen. Geurhinder wordt in Nederland veroorzaakt door de industrie (45%), de landbouw (15%), het verkeer (35%) en huishoudelijke bronnen (5%). Voor verschillende broncategorieën is vastgesteld in hoeverre emissiebeperking nodig is. Vervolgens is nagegaan op welke wijze dit gerealiseerd kan worden.

7.11.

Industrie en bedrijven worden onderverdeeld in een drietal categorieën. Voor bedrijven uit categorie 1 – behorend tot een homogene bedrijfstak waarbinnen de geuremissie per bedrijf vergelijkbaar is – ligt ontwikkeling van standaardmaatregelen in de rede. Daarmee zal, rekening houdend met het ALARA principe, de geuremissie zover mogelijk worden teruggedrongen en voldaan worden aan de bovengrens voor de geurconcentratie en het wegnemen van ernstige hinder. Het betreft circa 20 bedrijfstakken, die in de nota en in de Nederlandse Emissie richtlijnen Lucht (NER) zijn aangegeven.

Inmiddels zijn de onderzoeken bij de mengvoederindustrie en de rioolwaterzuiveringsinstallaties al afgerond. Medio 1994 zullen nog eens 13 bedrijfstakken het onderzoek hebben afgerond. Verwacht wordt dat alle onderzoeken eind 1994 gereed zullen zijn. De te nemen maatregelen zullen in afzonderlijke vergunningen hun vertaling krijgen.

7.12.

De overige bedrijven horen thuis in categorie 2, uitgezonderd zeer grote, complexe en unieke bedrijven en industrieterreinen met meerdere bronnen, die tot categorie 3 gerekend worden. Van bedrijven in categorie 2 en 3 wordt verwacht dat ze een plan van aanpak maken waarin de maatregelen worden aangegeven waarmee, rekening houdend met het ALARA principe, de geuremissie zover mogelijk wordt teruggedrongen en voldaan wordt aan de bovengrens voor de geurconcentratie. Dit plan van aanpak zal deel uitmaken van de op te stellen bedrijfsmilieuplannen en in voorkomende gevallen deel uitmaken van de aanvraag voor vergunning. De in het plan aangegeven maatregelen zullen in de vergunningvoorschriften worden opgenomen waardoor controle en handhaving eenvoudiger is uit te voeren.

7.13.

Landbouw. Voor het bestrijden van geurhinder ten gevolge van het aanwenden van dierlijke mest (voor 90 % verantwoordelijk voor door de landbouw veroorzaakte stank), wordt zo veel mogelijk aangesloten bij in het Plan van aanpak beperking ammoniak-emissie van de landbouw (Kamerstukken II 1990/91, 18225, nr. 43) geformuleerd beleid. Invoering van emissie-arme aanwendingstechnieken is voor stank het belangrijkste punt daaruit. Wat de aanwending van mest betreft kan naast het gebruik van emissie-arme technieken de noodzaak tot zonering bestaan teneinde aan de bovengrens voor de geurconcentratie te voldoen. Het aanwenden van mest met toepassing van emissiebeperkende technieken kan een reductie van 90% opleveren. Het invoeren van ammoniak-emissiebeperkende maatregelen bij stallen zal waarschijnlijk ook geuremissiebeperking tot gevolg hebben. Periodiek zal daarom worden nagegaan in hoeverre het noodzakelijk is de afstandsrichtlijn van de brochure Veehouderij en Hinderwet aan te passen.

7.14.

Verkeer. (...)

7.15.

Huishoudens. (...)

7.16.

Ruimtelijke ordening. Hoewel het treffen van bronmaatregelen voorop staat en het meest effectief is bij de aanpak van stankproblemen, kan ook vanuit de ruimtelijke ordening een bijdrage worden geleverd. Door het ruimtelijk scheiden van (potentiële) bronnen van stank en (potentieel)

gehinderden kan geurhinder worden verminderd of voorkomen. In gemeentelijke bestemmingsplannen kunnen rond bronnen of rond de leef- en woonomgeving op basis van geurcontouren zones aangegeven worden waarbinnen situering van woonbebouwing respectievelijk bronnen niet is toegestaan, of pas na nadere afweging mogelijk is. Buiten de geurcontouren van 1 geureenheid per m³ als 99,5 percentiel gelden geen beperkingen, binnen de geurcontour van 10 ge/m³ als 98-percentiel kan woningbouw niet worden toegestaan. In het tussengelegen gebied dient, uitgaande van toepassing van het ALARA-principe, terughoudend te worden opgetreden met betrekking tot nieuwe ontwikkelingen. De geurcontouren geven in feite de boven- en ondergrens van de zonering aan. Indien in de vergunning van een bedrijf een geurcontour is opgenomen is binnen deze geurcontour geen woningbouw toelaatbaar. In het licht van de Vierde nota ruimtelijke ordening extra (VINEX) is nagegaan in hoeverre nieuwe grote woningbouwlocaties in de Randstad zullen worden beperkt in de ontwikkelingsmogelijkheden bij doorvoering van de genoemde geurcontouren. Gebleken is dat er twee mogelijke knelpunten (Zaanstad noord en Amstelveen Bovenkerkpolder 3e fase) kunnen ontstaan. Deze knelpunten zijn echter na het treffen van bronmaatregelen weggenomen.

7.17.

Uitvoering van de nota is een zaak van alle overheden: gemeente, provincie en rijk.

7.17.1.

Gemeenten. Het lokale karakter van stank maakt dat de gemeenten in de meeste gevallen het eerst worden aangesproken over de optredende hinder. Meestal gebeurt dit in de vorm van klachten. Bij het verminderen van de geurhinder kan de gemeente gebruik maken van verschillende instrumenten. In ieder geval is de vergunningverlening op grond van de Wet milieubeheer een goed instrument; daarnaast moet in het kader van de bestemmingsplannen worden aangegeven op welke wijze rekening is gehouden met het milieu (dus ook stank).

7.17.2.

Provincies. Van het Plan van aanpak NMP van het IPO (interprovinciaal overleg) maakt aanpak van de geurhinder ook deel uit. Voor provincies ligt het accent op:

- kwaliteitsdoelstellingen voor stank integreren in het provinciaal milieubeleidsplan
- aangeven op welke wijze de kwaliteitsdoelstellingen voor stank gerealiseerd zullen worden
- stimuleren van de opzet en het uitvoeren van plannen van aanpak van categorie 3 bedrijven
- geurhinder zo veel mogelijk terugdringen door in vergunningen eisen op te nemen en door het toetsen van gemeentelijke bestemmingsplannen op geurhinderaspecten
- de mogelijkheden en wenselijkheid nagaan van het invoeren van een code-regeling met stankfasen, zoals de milieudienst Rijnmond DCMR deze hanteert

- regelmatige evaluatie van het provinciale geurhinderbeleid teneinde de voortgang te bewaken en desgewenst beleidsmatig bij te sturen.

7.17.3.

Rijk. Wat het rijk betreft staat de kern van de rijkstaken ten aanzien van stank beschreven in het NMP-1:

- het vaststellen van stanknormen en de wijze waarop deze doorwerken in de ruimtelijke ordening. Daarnaast is het zaak dat het rijk het stankbeleid regelmatig evalueert teneinde de voortgang te bewaken en desgewenst beleidsmatig bij te sturen.

7.18.

Kosten. Het maken van een realistische schatting van de kosten voor uitvoering van deze nota wordt belemmerd doordat een deel van de te treffen maatregelen (mede) in het kader van ander milieubeleid geschiedt. Bovendien zijn de te treffen voorzieningen dermate lokatie-afhankelijk dat een goede schatting van de kosten van deze maatregelen welhaast onmogelijk is. Het NMP-1 en Zorgen voor morgen komen voor de uitvoering van het stankbeleid uit op een bedrag van 950 miljoen gulden voor de periode tot het jaar 2000. Deze kosten zullen door de doelgroepen moeten worden gedragen. Naar de huidige inzichten blijven de kosten voor uitvoering van de nota binnen deze raming.

7.19.

Wat de kosten van de overheden voor het stankbeleid betreft zijn voorzieningen getroffen in het kader van de uitvoeringsplannen van het NMP-1. Voor provincies worden voor het stankbeleid geen extra kosten verwacht. Voor gemeenten wordt voor de uitvoering van het Kaderplan van aanpak NMP vanaf 1994 een bedrag van 130,7 miljoen gulden beschikbaar gesteld, waarvan overigens 87,7 miljoen gulden vanaf 1991 in het gemeentefonds is gestort. Hiervan maken de kosten voor de intensivering van de vergunningverlening en bestemmingsplannen (van belang voor stank) deel uit. De kosten van het rijk liggen met name op het gebied van het onderzoek, kennisoverdracht en voor een nog onbekend deel op het gebied van het schadevergoedingsartikel in het kader van de Wet milieubeheer. In NMP-2 worden geen andere kosten voor het stankbeleid voorzien.

8. Historie van de regelgeving inzake geurhinder

8.1.

In een artikel in het Tijdschrift voor Agrarisch Recht (nr. 11 - november 2009), getiteld "Veehouderij, milieubeleid en regeldruk" hebben mr. V.R. Wösten en ir. A.K.M. van Hoof de historie van de regelgeving op het gebied van geurhinder beschreven (**productie 4**).

8.2.

In punt 2 wordt het geurhinderbeleid sinds de jaren zeventig in drie stappen beschreven:

- stap 1: de Richtlijn Veehouderij en Stankhinder (1996);
- stap 2: Wet Stankemissie Veehouderijen in Landbouwontwikkelings- en Verwevingsgebieden (2004);
- stap 3: Wet geurhinder en veehouderij (2007).

Over de invoering van de Wet geurhinder en veehouderij (stap 3) wordt het volgende gesteld.

In 2007 treedt de Wet Geurhinder en Veehouderij (Stb. 2002, 319) in werking. Met deze wet komt een geheel gewijzigde beoordelingssystematiek van de stankhinder te gelden. In plaats van de mestvarkeneenheden wordt een nieuwe geureenheid geïntroduceerd: de al eerder genoemde Odour Unit (OU) per m3. De veehouderij moet onveranderd binnen een bepaalde geurbelastingnorm voor omliggende woningen blijven. Daarbij wordt gebruik gemaakt van een digitaal verspreidingsmodel dat meer recht doet aan de werkelijkheid van de overheersende zuidwestenwind dan de stankcirkels uit de oude systematiek. De normstelling is daarbij zo genomen dat het toch zoveel mogelijk aansluit bij de voorheen geldende bescherming.

De conclusie van dit onderdeel luidt:

In de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw gold een voor iedereen transparant geurhinderbeleid, dat voldoende ruimtelijke spreiding bood tussen veehouderijbedrijven en omwonenden. Vanaf midden jaren negentig is - haaks op de beleidsdoelstelling van de Herziene Nota Stankbeleid - een nieuwe beleidstrend ingezet als gevolg waarvan de omgeving van veehouderijbedrijven aanzienlijk minder bescherming komt te genieten tegen stankhinder vanwege stalemissies. Dit verhoudt zich niet tot de beleidsdoelstelling om het aantal geurgehinderden te verminderen. Het recente geurbeleid bindt de sector niet aan extra eisen. Veehouderijbedrijven hebben door de gewijzigde geurnormen veel extra uitbreidingsmogelijkheden gekregen, onder meer door lagere milieunormen te stellen, of milieunormen zelfs op te heffen. Een soortgelijke beleidsontwikkeling heeft zich voorgedaan in het ammoniakbeleid. Deze ontwikkeling heeft zich gelijktijdig voorgedaan als de hiervoor beschreven geurbeleidsontwikkelingen.

8.3.

In punt 3 wordt het ammoniakemissiebeleid sinds de jaren tachtig in vijf stappen beschreven; het ammoniakemissiebeleid is complementair aan het geurhinderbeleid en heeft een overeenkomstige regelsystematiek; daarom wordt er hier op ingegaan. De vijf stappen zijn:

- stap 1: Interimwet Ammoniak en Veehouderij (1994);
- stap 2: Tweede wijziging Uitvoeringsregeling Ammoniak en Veehouderij (1996);
- stap 3: Wet Ammoniak en Veehouderij (2002);
- stap 4: wijziging Wet Ammoniak en Veehouderij (2007);
- stap 5: Besluit Ammoniakemissie Huisvesting Veehouderij (2008): van depositiespoor naar emissiespoor.

De conclusie van dit onderdeel luidt:

De ammoniakemissieproblematiek is onverminderd politiek actueel. Feit is dat buiten het verbod op traditionele stalbouw, anders dan in de jaren negentig de veehouderij nog slechts in beperkte mate gebonden wordt door emissiebeperkingen op bedrijfsniveau. De eerder geldende beperkingen krachtens de Wet milieubeheer en bijbehorende wetgeving zijn tot een minimum teruggebracht. Het politieke debat over de overmatige ammoniakdeposities heeft zich nagenoeg geheel verplaatst van de Wet milieubeheer

naar de uitvoering van de Natuurbeschermingswet. De uitkomst van dat debat is vooralsnog onbepaald. Stellen dat veehouderij zucht onder steeds zwaardere eisen, is in dit verband bezijden de waarheid.

Aan de hand van een concreet voorbeeld wordt duidelijk gemaakt wat de beschreven wijzigingen in de praktijk betekenen.

Een zeugenbedrijf in Ospel, gemeente Nederweert, wenst uit te breiden tot de grootste zeugenhouderij van Nederland, met een totaal aantal van 3.840 zeugen en 12.800 biggen. Hierin spelen de volgende milieurelevante gegevens:

- *Ondanks de toepassing van luchtwassers nemen stank- en ammoniakemissies meervoudig toe.*
- *Het bedrijf ligt aan de rand van het dorp Ospel, waar nog een aantal veebedrijven zijn gevestigd.*
- *Op basis van de Richtlijn Veehouderij en Stankhinder en daarbij geldend beleid doen zich ernstige geurknelpunten voor vanwege dit en andere omliggende veebedrijven.*
- *Het vanwege ammoniak zwaar overbelaste Natura 2000 gebied De Grootte Peel bevindt zich in de nabijheid van het bedrijf.*
- *Het bedrijf valt onder de IPPC-richtlijn (GPBV-installatie).*

Op basis van het oorspronkelijke beleid zou de toename van zowel de ammoniak- en stankemissies zonder voorbehoud uitgesloten zijn geweest. B&W van Nederweert oordelen thans op basis van de nu geldende milieunormen dat het beoogde bedrijf wel vergunbaar is (Besluit B&W Nederweert van 24 maart 2009 op Wet milieubeheervergunningaanvraag MA 2006032). Dit wordt toegelicht.

Stankemissiebeoordeling van het Nederweertse zeugenbedrijf

Ondanks de toepassing van luchtwassers verdubbelt de stankemissie. Het stankemissiepunt bevindt zich op een afstand van 224 meter van een woning van derden. Vóór 2004 gold voor de aangevraagde stankemissies op grond van de toen geldende Brochure Veehouderij en Hinderwet een minimale afstandseis van 289 meter, en was het beoogde bedrijfsuitbreiding omwille van de milieukwaliteit bij de genoemde woning onvergunbaar. Op basis van de recente milieunormen wordt het bedrijf door het gemeentebestuur vergunbaar geacht. Op korte afstand van het zeugenbedrijf bevinden zich nog enkele andere veebedrijven. Een tweede, eveneens nabijgelegen burgerwoning wordt op basis van de normering uit de Publicatiereeks lucht 46 door een naastgelegen veehouderijbedrijf fors overbelast (Besluit B&W van Nederweert van 19 juni 2000 op milieuvergunningaanvraag voor een pluimveebedrijf aan de Kuilstraat 23 te Ospel, gemeente Nederweert). Daar komt nu een - aanzienlijke - toename van emissies bij vanwege de beoogde uitbreiding van het zeugenbedrijf. Tot 2004 was een toename van stankemissies op grond van gestelde normen in de Publicatiereeks lucht 46 zonder voorbehoud onvergunbaar. B&W van Nederweert stellen in het vergunningbesluit dat zij geen rekening hoeven te houden met mogelijk cumulatief overbelaste situaties (Besluit B&W Nederweert van 24 maart 2009 op Wet milieubeheervergunningaanvraag MA 2006032). Vastgesteld moet worden dat een bedrijfsuitbreiding met stankemissietoename die vóór 2004 in twee opzichten ter bescherming van de milieukwaliteit was uitgesloten, nu wel door het bevoegde gezag vergunbaar is bevonden.

Ammoniakemissies en -deposities

Ondanks de toepassing van luchtwassers treedt met de beoogde bedrijfsuitbreiding een bijna driemaal hogere ammoniakemissie op dan dat eerder was vergund. Het eerder vergunde bedrijf betrof reeds een bedrijfsvoering met luchtwassers. Waar tot 2002 krachtens de Interimwet Ammoniak en Veehouderij een toename van ammoniakemissies op bedrijfsniveau was uitgesloten vanwege het nabij gelegen natuurgebied de Grootte Peel, wordt nu een ammoniakemissietoename tot een omvang van ca. 10.000 kg NH₃ per jaar door het gemeentebestuur vergunbaar bevonden. Dit is gebaseerd op art. 4 lid 2 WAV. Het betrokken bedrijf ligt buiten de 250-meterzone van wettelijk beschermde natuur, hetgeen volgens het gemeentebestuur het bedrijf ruimte laat voor emissietoename. Vastgesteld moet worden dat waar eerder een toename van de ammoniakemissie onvergunbaar is geweest, momenteel een emissietoename - overigens met subsidie voor luchtwassers - door het bevoegde gezag wordt toegestaan. Het genoemde praktijkvoorbeeld maakt duidelijk dat de versoepeling van de oorspronkelijke milieunormen de omgeving een aanzienlijk lager beschermingsniveau biedt. De beschreven situatie kan zich overal in Nederland voordoen, en zal zich met de geldende regels ongetwijfeld in toenemende mate gaan voordoen.

8.4.

De eindconclusie van het artikel luidt:

Anders dan dikwijls verkondigd in (politieke) debatten toont het Nederlandse milieubeleid voor de veehouderij inzake stank en ammoniak in de afgelopen tien jaar trendmatig een forse versoepeling van de milieunormen, wat in veel gevallen ook ten nadele van de betrokken milieubelangen uitpakt. Met recente wetgeving en beleidsontwikkelingen wordt een aanzienlijk lagere milieubescherming geboden. Niet kan gesteld worden dat de Nederlandse milieunormen met de meest recente wetgeving en beleidsontwikkelingen zwaarder op de veehouderijsector drukken. Integendeel.

9. De Wet geurhinder en veehouderij

9.1.

De Wgv is op 1 januari 2007 in werking getreden. Deze wet is het toetsingskader voor de geurhinder door de geurbelasting van dierenverblijven (stallen) bij aanvragen ter verkrijging van een omgevingsvergunning voor het oprichten of veranderen van veehouderijbedrijven (milieu). De veehouderijen moeten voldoen aan wettelijke normen voor de geurbelasting op een geurgevoelig object.

9.2.

De systematiek van de Wgv is als volgt. De emissie van stankstoffen uit de stallen van een veehouderijbedrijf, waar dieren worden gehouden waarvoor geuremissiefactoren zijn vastgesteld, wordt berekend in geureenheden: odour units. Hiervoor zijn emissiefactoren opgenomen in de regeling bij de Wgv. Gegeven de emissie wordt de geurbelasting op een nabij gelegen geurgevoelig object berekend, bijvoorbeeld op een burgerwoning.

9.3.

Voor het berekenen van de geurbelasting van veehouderijen moet gebruik worden gemaakt van het verspreidingsmodel V-Stacks vergunning 2010. Er zijn twee modellen beschikbaar, een voor individuele bedrijven (V-Stacks vergunning) en een voor een groot gebied (V-Stacks gebied).

9.4.

Het verspreidingsmodel V-Stacks vergunning is bedoeld om de geurbelasting afkomstig van een afzonderlijke veehouderij (voorgrobelasting) te berekenen, zodat deze getoetst kan worden aan de maximale waarden uit de Wgv. Dit model is voor het bevoegde gezag en voor veehouders van belang, omdat het gebruik ervan verplicht is in de procedure ter verkrijging van een omgevingsvergunning milieu (artikel 2 Regeling geurhinder en veehouderij).

9.5.

De voorgrondbelasting (in odour units per kubieke meter) veroorzaakt een bepaalde mate van hinder in de omgeving. Door de geurnorm uit de Wgv is rechtstreeks een maximum gesteld aan de voorgrondbelasting. Daarmee wordt een grens gesteld aan de mate van geurhinder die aanvaardbaar wordt gevonden.

9.6.

In de *Handreiking bij de Wet geurhinder en veehouderij (productie 5)* is beschreven hoe de te verwachten geurhinder in een gebied kan worden bepaald aan de hand van de geurbelasting die daar is berekend. Uit bijlage 6 van de Handreiking zijn de te verwachten geurhinderpercentages in de hierna volgende tabel weergegeven. Deze percentages zijn bedoeld om een vertaalslag te maken van de waarden van de geurbelasting naar de milieukwaliteit. De percentages zijn afkomstig uit een rapport van maart 2001: *Geurhinderonderzoek stallen intensieve veehouderij*, van Project Research Amsterdam B.V. (**productie 6**). De geursituatie is beschreven in termen van milieukwaliteit, onderverdeeld in acht categorieën van *zeer goed tot extreem slecht*. Deze termen zijn afkomstig uit de *GGD-richtlijn geurhinder (oktober 2002)* en zijn afhankelijk van de geurhinderpercentages. Deze zijn beschreven in bijlage 7 van de Handreiking. Een overzicht van de geurbelasting in relatie tot de geurhinderpercentages en de milieukwaliteit is te vinden in onderstaande tabel.

Milieukwaliteit	Geurgehinderden	Voorgrondbelasting concentratiegebied
Zeer goed	0 - 5 %	0 - 1,5 odour units per kubieke meter lucht
Goed	5 - 10 %	1,5 - 3,6 odour units per kubieke meter lucht
Redelijk goed	10 - 15 %	3,6 - 6,6 odour units per kubieke meter lucht
Matig	15 - 20 %	6,6 - 10 odour units per kubieke meter lucht
Tamelijk slecht	20 -25 %	10 - 14 odour units per kubieke meter lucht
Slecht	25 - 30 %	14 - 19,4 odour units per kubieke meter lucht
Zeer slecht	30 -35 %	19,4 - 25,3 odour units per kubieke meter lucht
Extreem slecht	35 - 40 %	25,3 - 32 odour units per kubieke meter lucht

9.7.

Het RIVM heeft de GGD-richtlijn Geurhinder uit 2002 herzien. De GGD gebruikt de richtlijn om burgers en overheidsdiensten te adviseren over geursituaties. Een overzicht van de geurbelasting in relatie tot de geurhinderpercentages en de milieugezondheidskwaliteit op basis van het herziene

rapport: *Geur en gezondheid, GGD-richtlijn medische milieukunde, Onderdeel Veehouderij en geur, 2015-0106 (productie 7)* is te vinden in de onderstaande tabel. Meer over de richtlijn is te vinden in paragraaf 13.4 hierna.

Milieugezondheid - kwaliteit	GES-score	Industriële bedrijven		Veehouderijen		Voorgond-belasting concentratie-gebied odour units per kubieke meter lucht
		% Hinder	% Ernstige hinder	% Hinder	% Ernstige hinder	
Zeer goed	0	0	0	0	0	0
Goed	1	0 - 5	0	0 - 5	0	0 - 1,5
Vrij matig	3	5 - 12	0 - 3	5 - 20	0-3	1,5 - 5
Matig	4	12 - 25	3 - 10	20 - 25	3-5	5 - 14
Onvoldoende	6	25	10	25 - 39	5-8	14 - 31,2
Ruim onvoldoende	7			39	8	> 31,2

9.8.

De Wet geurhinder en veehouderij telt 16 artikelen. Voor dit geschil is met name artikel 3 van belang.

Artikel 3

1. Een omgevingsvergunning met betrekking tot een veehouderij wordt geweigerd indien de geurbelasting van die veehouderij op een geurgevoelig object, gelegen:
  - a. binnen een concentratiegebied, binnen de bebouwde kom meer bedraagt dan 3,0 odour units per kubieke meter lucht;
  - b. binnen een concentratiegebied, buiten de bebouwde kom meer bedraagt dan 14,0 odour units per kubieke meter lucht;
  - c. buiten een concentratiegebied, binnen de bebouwde kom meer bedraagt dan 2,0 odour units per kubieke meter lucht;
  - d. buiten een concentratiegebied, buiten de bebouwde kom meer bedraagt dan 8,0 odour units per kubieke meter lucht.
2. In afwijking van het eerste lid bedraagt de afstand tussen een veehouderij en een geurgevoelig object dat onderdeel uitmaakt van een andere veehouderij, of dat op of na 19 maart 2000 heeft opgehouden deel uit te maken van een andere veehouderij:
  - a. ten minste 100 meter indien het geurgevoelige object binnen de bebouwde kom is gelegen, en
  - b. ten minste 50 meter indien het geurgevoelige object buiten de bebouwde kom is gelegen.
3. Indien de geurbelasting, bedoeld in het eerste lid, groter is dan aangegeven in dat lid of de afstand, bedoeld in het tweede lid, kleiner is dan aangegeven in dat lid, wordt een omgevingsvergunning, in afwijking van het eerste en tweede lid, niet geweigerd indien de geurbelasting niet toeneemt en het aantal dieren van één of meer diercategorieën niet toeneemt.

4. *Indien de geurbelasting, bedoeld in het eerste lid, groter is dan aangegeven in dat lid, het aantal dieren van één of meer diercategorieën toeneemt, en een geurbelastingreducerende maatregel zal worden toegepast, dan wordt een omgevingsvergunning verleend voor zover het betreft de wijziging van het aantal dieren, voorzover de toename van de geurbelasting ten gevolge van die wijziging niet meer bedraagt dan de helft van de vermindering van de geurbelasting die het gevolg zou zijn van de toegepaste geurbelastingreducerende maatregel bij het eerder vergunde veebestand.*

Het vierde lid van artikel 3 stond niet in het oorspronkelijke wetsvoorstel. Het is toegevoegd bij amendement van de kamerleden Oplaat en Koopmans van 23 juni 2006 (Kamerstuk 30 453 nr. 15). Het amendement strekt ertoe dat ondernemers bij investeringen in stalsystemen met minder geuruitstoot net als bij de reconstructiewet de ontstane ruimte gedeeltelijk kunnen gebruiken.

9.9.

In artikel 3 worden in lid 1 onder b en d grenswaarden gehanteerd van 14 en 8 odour units per kubieke meter lucht. Dat is niet te rechtvaardigen. In de Herziene Nota Stankbeleid (zie paragraaf 7.8 hiervoor) is immers ondubbelzinnig gesteld dat de restemissie in geen geval een hogere geurconcentratie in de woon- en leefomgeving tot gevolg (mag) hebben dan de bovengrens van 10 ge/m³ als 98-percentielwaarde (dit komt overeen met 5 odour units per kubieke meter lucht). **Boven die grens is altijd sprake van ernstige geurhinder.** En ernstige geurhinder zou in 2010 niet meer mogen optreden (zie paragraaf 7.7 hiervoor).

9.10.

Het hanteren van de waarden van 8 en 14 odour units per kubieke meter lucht is gebaseerd op een onderscheid tussen enerzijds industrie en landbouw en anderzijds concentratiegebieden en niet-concentratiegebieden. Dit onderscheid heeft tot gevolg dat omwonenden van veestallen minder worden beschermd in hun grondrecht van ongestoord woongenot dan omwonenden van industriële inrichtingen en dat omwonenden van veestallen in concentratiegebieden minder worden beschermd in hun grondrecht van ongestoord woongenot dan omwonenden van veestallen in niet-concentratiegebieden. Naar de mening van eisers is dit ongeoorloofde discriminatie. Dit wordt nader onderbouwd in de paragrafen 10 en 11 hierna.

10. Normstelling industrie versus normstelling landbouw

10.1.

In Nederland bestaat een milieutechnisch omstreden onderscheid in de normstelling voor geurhinder veroorzaakt door enerzijds de industrie en anderzijds veehouderijen. Voor veehouderijen werd sinds de jaren '70 gewerkt met afstandsnormen. Tevens werd een cumulatieve toetsing uitgevoerd op basis van de gezamenlijke immissies van de veehouderijen in de omgeving van het geurgevoelige object op basis van de zogenaamde *Publicatiereeks Lucht 46*. Sinds de inwerkingtreding van de Wgv in 2007 wordt de cumulatieve toetsing grotendeels achterwege

gelaten. Het toetsingskader van de Wgv bevat afstandsnormen voor onder meer melkrundvee en immissienormen voor varkenshouderijen. De immissienormen hebben een bandbreedte van 2 tot 14 odour units per kubieke meter lucht als 98-percentiel. Gemeentebesturen zijn krachtens de Wgv bevoegd lokaal geurbeleid vast te stellen met hogere of lagere immissienormen.

10.2.

Voor de industrie geldt sinds 1992 de Ner.² De doelstellingen van de Herziene Nota Stankbeleid gelden volgens de Ner nog steeds onverkort voor de industrie. De Ner bevat geurimmissienormen in de bijzondere regelingen voor bepaalde bedrijfstakken, zoals voor slachterijen, bakkerijen, koffiebranderijen, diervoederbedrijven, bierbrouwerijen en asfaltmenginstallaties. Voor deze bedrijfstakken zijn 0,5 tot 5 odour units per kubieke meter lucht normale waarden voor het 98-percentiel. De waarde van 5 odour units per kubieke meter lucht als 98-percentiel wordt in de Ner als een bovengrens gehanteerd omdat er boven die waarde sprake is van ernstige hinder. Alleen voor bestaande GFT-composteringen geldt een toegestane maximale waarde van 6 odour units per kubieke meter lucht. Voor industriële activiteiten, die qua hedonische waarde vergelijkbaar zijn met veehouderijen, zoals GFT-compostering en rioolwaterzuiveringsinstallaties, gelden toegestane maximale waarden van 0,5 tot 3 odour units per kubieke meter lucht voor nieuwe situaties en 1,5 tot 6 odour units per kubieke meter lucht voor bestaande bedrijven. Bestaande industriële bedrijven moeten, bij vervanging van installaties of bij ingrijpende veranderingen, in beginsel voldoen aan de eisen voor nieuwe situaties. Dit betekent dat de maximale waarde van 6 odour units per kubieke meter lucht in vergunningen voor industriële bedrijven wordt uitgefaseerd. In de praktijk van de vergunningverlening zijn waarden van meer dan 5 odour units per kubieke meter lucht slechts gangbaar voor piekbelastingen, dat zijn de waarden die slechts kortstondig (0,1 à 0,2% van de tijd) mogen worden overschreden.

10.3.

Alleen voor de intensieve veehouderijbedrijven in Nederland worden hogere waarden gehanteerd. Deze hogere waarden zijn (potentieel) ziekmakend en discriminerend.

10.4.

Er zou een bandbreedte moeten worden gesteld voor de geurbelasting (analoog aan art. 6 Wgv). Er zou maximaal 2 à 3 odour units per kubieke meter lucht voor de bebouwde kommen en maximaal 5 à 6 odour units per kubieke meter lucht voor de buitengebieden moeten worden toegestaan. Het beschermingsniveau van voormalige bedrijfswoningen zou gelijk moeten zijn aan dat van andere geurgevoelige objecten.

---

² Het normatieve deel van de Ner is per 1 januari 2016 opgenomen in het Activiteitenbesluit. In artikel 2.7a van het Activiteitenbesluit is het toetsingskader t.a.v. voorkomen van geurhinder opgenomen. De bijzondere regelingen uit de Ner zijn dus vervallen. Echter kan het bevoegd gezag de bijzondere regelingen wel gebruiken ter onderbouwing wat als een acceptabel hinderniveau kan worden gezien.

10.5.

Geurbelastingen die hoger zijn dan 5 à 6 odour units per kubieke meter lucht moeten gesaneerd worden. Dit kan in veel gevallen worden bereikt door verplaatsing of verhoging van het emissiepunt. Indien dergelijke maatregelen geen oplossing bieden zou de vergunning moeten worden ingetrokken.

10.6.

Er zijn voorbeelden van West-Europese landen waar de geurregelgeving voldoet aan de doelcriteria. Duitsland en Oostenrijk hanteren strenge, cumulatieve immissienormen voor de geurhinder, waarbij de achterliggende gedachte is dat daarmee ook gezondheidsschade wordt voorkomen. Deze en diverse andere West-Europese landen hanteren een waarde voor de maximale geurbelasting die gelijk is aan of (aanzienlijk) lager is dan 6 odour units per kubieke meter lucht als 98-percentiel. Deze waarde voor de maximale geurbelasting wordt ook gehanteerd in de bijzondere regelingen van de Ner.

11. Geurregelgeving in het buitenland

11.1.

Eisers leggen hierbij over een overzicht van richtlijnen en handboeken met betrekking tot geurregelgeving in Europa en een aantal Europese landen (**productie 8**).

11.2.

In Ierland is aansluiting gezocht bij de Nederlandse systematiek, maar met een scherpere doelstelling van maximaal 10% gehinderden. Dit beleid heeft logischerwijze geleid tot strengere normen dan bij ons. Ten aanzien van varkenshouderijen geldt een streefwaarde voor de geurbelasting van 1,5 odour units per kubieke meter lucht als 98-percentiel. In een agrarische omgeving gelden maximale waarden van 3 respectievelijk 6 odour units per kubieke meter lucht als 98-percentiel voor nieuwe respectievelijk bestaande bedrijven. Deze normen zijn niet wettelijk vastgelegd, maar worden gehanteerd op basis van een EPA-richtlijn. Bovendien heeft het lokale bevoegd gezag de mogelijkheid om emissienormen op te leggen.³

11.3.

In België worden geurgevoelige objecten beschermd door afstanden die aangehouden moeten worden en die voornamelijk worden gebaseerd op de kenmerken van de bron.⁴ Dit is vergelijkbaar

---

³ Art. 26 Air Pollution Act 1987.

⁴ Een mooi voorbeeld zijn de artikelen 5.9.4.4 en 5.9.5.3 van het Besluit van de Vlaamse regering van 1 juni 1995 houdende algemene en sectorale bepalingen inzake milieuhygiëne (VLAREM II).

met de oude Nederlandse systematiek. Een cumulatieve toetsing ontbreekt. Denemarken en de UK hanteren eveneens afstandsnormen.

11.4.

In Duitsland mag een stankbron geen herkenbare toename ten opzichte van de reeds aanwezige geurbelasting veroorzaken, hetgeen vermoed wordt het geval te zijn als een bepaalde “Immissionswerte (IW)” wordt overschreden.⁵ De Duitse systematiek gaat dus uit van een cumulatieve toetsing. Dit gebeurt op basis van de richtlijn GIRL,⁶ waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen “Gewerbe-/Industriegebiete”, “Wohn-/Mischgebiete” en – uitsluitend voor veehouderijen – “Dorfgebiete”. In de praktijk komt dat neer op een te vergunnen geurbelasting van ongeveer 1 odour units per kubieke meter als 85-percentiel voor “Gewerbe-/Industriegebiete” en “Dorfgebiete” respectievelijk als 90-percentiel voor “Wohn-/Mischgebiete”. Bij de totstandkoming van de GIRL-normen zijn gezondheidsaspecten meegewogen.

11.5.

In Oostenrijk wordt een afstandsrichtlijn (VRL)⁷ gehanteerd. Bovendien mag de milieubelasting, inclusief geur, van bedrijven geen gezondheidsschade veroorzaken.⁸ Hiertoe wordt getoetst aan de stand der medische wetenschap, waarbij (voor het aspect geur) in de praktijk de Duitse GIRL-normen worden meegewogen.⁹ Het resultaat van de medische beoordeling is een bindend advies voor de vergunningverlener.

12. Hinderbeleving

12.1.

De Richtlijn veehouderij en stankhinder 1996 veronderstelt een significant verschil in hinderbeleving tussen een viertal omgevingscategorieën: (I) stedelijke agglomeraties en woonwijken met een stedelijk karakter; (II) woongemeenschappen van beperkte omvang in een overigens agrarische omgeving; (III) gebieden met een zware vermenging van agrarische en niet agrarische bebouwing, de (verspreide) woonfunctie en/of recreatiefunctie zijn beeldbepalend; (IV) bebouwing met een overwegend agrarische functie. Categorie I geldt als meest en categorie IV als minst gevoelige

---

⁵ Zie § 3.1 GIRL.

⁶ Zie productie 6.

⁷ Zie productie 6.

⁸ Art. 77 jo. art. 74 lid 2 Gewerbeordnung.

⁹ Voor varkens wordt een streefwaarde van 1 OU/m³ aanbevolen als 97-percentiel voor bijzonder gevoelige bestemmingen, zoals ziekenhuizen en scholen, als 90-percentiel voor “Wohngebiete” en als 85-percentiel voor “Dorfgebiete” (zie Oberösterreichische Umwelthanwaltschaft, Entwicklungsziele Umwelt und Natur – Legislaturperiode 2009 – 2015, Positionspapier Nutztierhaltung und Geruchsmissionen, Linz, 2009, pag. 20).

omgeving. Dit in de richtlijn veronderstelde verband is in het onderzoek van PRA (productie 6) niet gevonden. De gevonden rangschikking naar afnemende hindergevoeligheid is: categorie II - IV - I - III, waarbij I en III significant minder hindergevoelig zijn dan categorie II. Het is daarom praktisch niet mogelijk om per categorie een verschillende norm te hanteren. Oftewel: voor alle categorieën zal van dezelfde relatie tussen geurmissie en geurhinder moeten worden uitgegaan.

12.2.

Het blijkt dat mensen die in de concentratiegebieden wonen significant minder gehinderd zijn dan mensen in de niet-concentratiegebieden. Dit is fysiologisch verklaarbaar.

Als men continu aan een geur wordt blootgesteld, treedt adaptatie op. Er worden steeds minder signalen aan de hersenen doorgegeven, waardoor men de geur minder ruikt. Als er discontinue blootstelling met korte tussenpozen is, treedt geen adaptatie op. In de buitenlucht met snelle fluctuerende concentraties door weersomstandigheden lijkt adaptatie daardoor niet of in mindere mate op te treden (Cavalini, 1992).¹⁰

Langdurige blootstelling aan stank in de concentratiegebieden leidt tot adaptatie en gewenning. Dit verklaart ook dat agrariërs, bij gelijke geurmissie, minder hinder ondervinden dan de niet-agrariërs. Dit onderscheid tussen wel en niet-agrariërs is overigens alleen significant binnen de concentratiegebieden.

12.3.

Artikel 8 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (hierna: *EVRM*) luidt:

1. Een ieder heeft recht op respect voor zijn privé leven, zijn familie- en gezinsleven, zijn woning en zijn correspondentie.
2. Geen inmenging van enig openbaar gezag is toegestaan in de uitoefening van dit recht, dan voor zover bij de wet is voorzien en in een democratische samenleving noodzakelijk is in het belang van de nationale veiligheid, de openbare veiligheid of het economisch welzijn van het land, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.

12.4.

Artikel 14 *EVRM* luidt:

Het genot van de rechten en vrijheden die in dit Verdrag zijn vermeld, moet worden verzekerd zonder enig onderscheid op welke grond ook, zoals geslacht, ras, kleur, taal, godsdienst, politieke of andere mening, nationale of maatschappelijke afkomst, het behoren tot een nationale minderheid, vermogen, geboorte of andere status.

12.5.

Volgens de jurisprudentie van het Europese Hof kunnen milieuproblemen oorzaak zijn van een inbreuk op het recht op respect voor de woning (López Ostra v. Spanje, 9-12-1994; Powell and Rayner v. United Kingdom, 21-2-1990). Milieuwetgeving dient dus de grondrechten van burgers op

---

¹⁰ Productie 3, punt 3.1.1 (p. 26)

een ongestoord woongenot te beschermen. Het exploiteren van een intensieve veehouderij is daarentegen geen grondrecht en verdient dus minder bescherming.

12.6.

Wel zal een veehouder rechten mogen ontlennen aan een vergunning die tot stand is gekomen door inmenging (inbreuk) van het openbaar gezag, voor zover dit bij de wet is voorzien en in een democratische samenleving noodzakelijk is. Hoewel aan de lidstaten daarbij een zekere “margin of appreciation” toekomt, moet anderzijds het 2e lid van art. 8 EVRM eng worden uitgelegd, omdat het om een uitzondering op een recht gaat (Klass-arrest EHRM, 6- 9-1978).

12.7.

Ook mag artikel 14 EVRM (Verbod van discriminatie) niet uit het oog worden verloren. Het genot van de rechten en vrijheden die in dit Verdrag zijn vermeld, moet worden verzekerd zonder enig onderscheid op welke grond ook, zoals geslacht, ras, kleur, taal, godsdienst, politieke of andere mening, nationale of maatschappelijke afkomst, het behoren tot een nationale minderheid, vermogen, geboorte of andere status. Ook art. 17 IVBPR beschermt eenieder tegen willekeurige inmenging in zijn privé leven, zijn gezinsleven en zijn huis. Art. 26 IVBPR voegt daaraan toe dat allen gelijk zijn voor de wet en zonder discriminatie aanspraak kunnen maken op gelijke bescherming door de wet.

12.8.

De Wgv verzekert niet voor eenieder hetzelfde woongenot. Er wordt onderscheid gemaakt tussen de status agrariër en niet-agrariër, tussen wonen binnen en wonen buiten een concentratiegebied, tussen wonen binnen en wonen buiten de bebouwde kom en tussen de data vóór en data ná 19 maart 2000. Worden deze vormen van onderscheid gerechtvaardigd doordat zij in een democratische samenleving noodzakelijk zijn vanwege de in artikel 8 lid 2 EVRM genoemde belangen: met name het economisch welzijn van het land en de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen? Naar de mening van eisers is dit niet het geval.

12.9.

Uit de MvT op de Wgv blijkt niet dat een afweging van de genoemde belangen heeft plaatsgevonden.

12.10.

Bij het onderscheid in de status agrariër of niet-agrariër gaat het om geurgevoelige objecten op een veehouderij, zoals de bedrijfswoning of een nevenactiviteit, veelal in de directe nabijheid van de dierenverblijven gesitueerd. Deze objecten worden volgens de MvT uitsluitend of voornamelijk door de eigen dierenverblijven belast, zodat een beperkte bescherming acceptabel is. Uit deze redenering blijkt niet dat het onderscheid noodzakelijk is vanwege de in art 8 lid 2 EVRM genoemde belangen.

Een en ander valt ook moeilijk te rijmen met het rapport van PRA (productie 6). Van de agrariërs (bedrijfswoningen van varkenshouderijen) ondervindt 14% van de respondenten stankhinder, vooral in cumulatiesituaties.

12.11.

Het onderscheid tussen bewoners binnen of buiten een concentratiegebied is volgens de MvT zodanig gekozen dat de uitbreidingsmogelijkheden voor de veehouderijsector niet wijzigen ten opzichte van de Wet stankemissie veehouderijen (concentratiegebieden) respectievelijk de Richtlijn veehouderij en stankhinder 1996 (niet-concentratiegebieden). Op deze redenering is het nodige af te dingen. De uitbreidingsmogelijkheden voor de veehouderijsector onder de Wet stankemissie veehouderijen waren uitsluitend bedoeld voor de landbouwontwikkelingsgebieden (LOG's). De Wgv maakt praktisch overal uitbreidingen voor de veehouderijen mogelijk, zo al niet rechtstreeks, dan toch wel via de 50%-regeling van artikel 3 lid 4 of via een op artikel 6 gebaseerde verordening. Het enige vereiste is bestuurlijke medewerking.

12.12.

Daarnaast wordt het onderscheid volgens de MvT gerechtvaardigd door een aangetoond significant onderscheid in geurbeleving voor enkele groepen mensen binnen veeconcentratiegebieden. Eisers nemen aan dat hier wordt bedoeld dat is gebleken dat mensen in de concentratiegebieden significant minder gehinderd zijn dan mensen in de niet-concentratiegebieden. Dit lijkt te worden bevestigd door het onderzoek van PRA (productie 6).

De hindergevoeligheid van de populatie blijkt wel samenhang te vertonen met de criteria wel/niet concentratiegebied en wel/niet agrariër. Op basis van deze criteria worden de volgende deelpopulaties onderscheiden (in volgorde van afnemende hindergevoeligheid):

- mensen die niet in de concentratiegebieden wonen (al dan niet werkzaam in de agrarische sector);
- mensen in de concentratiegebieden die niet in de agrarische sector werken;
- mensen in de concentratiegebieden die in de agrarische sector werken.

Maar dit is geen kwestie van *geurbeleving* maar van *adaptatie*. Als adaptatie en gewenning argumenten zijn om meer stank toe te laten, belanden we in een vicieuze cirkel. De wetgever heeft aldus wel duidelijk gemaakt welke belangen (namelijk de economische belangen van de veehouderijsector) met het onderscheid zijn gediend, maar niet dat het onderscheid vanwege deze belangen noodzakelijk is.

12.13.

Het onderscheid in wonen binnen of buiten de bebouwde kom wordt volgens de MvT gerechtvaardigd door de aanwezigheid van — gemiddeld — een groot aantal geurgevoelige objecten die een gebied overwegend een woon- of verblijfsfunctie verleent, hetgeen een relatief hoog beschermingsniveau rechtvaardigt. Die opvatting wordt niet gesteund door het rapport van PRA (productie 6). Als wordt uitgegaan van de juistheid van die opvatting zou het beschermingsniveau moeten toenemen naar gelang het aantal geurgevoelige objecten toeneemt.

Dat is niet in de Wgv verankerd. Ook is op basis van die opvatting geen logisch onderscheid te maken tussen de bebouwde kom binnen een concentratiegebied en de bebouwde kom buiten een concentratiegebied: beide worden gekenmerkt door grote aantallen geurgevoelige objecten. Bovendien is discutabel of er sprake is van een relatief hoog beschermingsniveau. Vergeleken met de normen die in de Ner gangbaar zijn, is een waarde van 1 tot 3 odour units per kubieke meter lucht een beschermingsniveau dat overeenkomt met actuele milieutechnische inzichten. Zo bekeken biedt de Wgv een relatief laag beschermingsniveau aan geurgevoelige objecten buiten de bebouwde kom. De wetgever heeft niet verklaard waarom dat noodzakelijk is vanwege de in art 8 lid 2 EVRM genoemde belangen.

13. Dreigend gevaar voor gezondheid en welzijn

13.1.

Bedreiging van milieu en gezondheid

De ongebreidelde toename op bedrijfsniveau van de intensieve veehouderij bedreigt het milieu en de gezondheid en het welzijn van mens en dier. Er verschijnen voortdurend artikelen in de pers over de problemen die worden veroorzaakt door de intensieve veehouderij. De eisers doen een willekeurige greep uit het aanbod.

- I. Mestfraude in Noord-Brabant en Limburg maakt omwonenden ziek
- II. Schouten kiest niet tussen boer en natuur
- III. Boeren horen bij Brabant, maar hoe lang nog?
- IV. De stank van 8000 varkens: bij oostenwind vlug naar binnen
- V. Gelderland wil geen nieuwe geiten meer
- VI. Stalbranden: bouwregels “regelmatig” omzeild, risico op brand fiks hoger
- VII. Voor kritiek op onze bioindustrie heb je de Holocaust niet nodig
- VIII. Brabant krijgt een beetje last van de boeren
- IX. Omwonenden veehouderij hebben meer luchtwegklachten
- X. Kabinet wil intensieve veehouderij begrenzen
- XI. Hoge concentratie mensen en beesten bij elkaar is ongezond
- XII. Varkens verdelen dorp – “it stjonkt”
- XIII. Onze gezondheid wordt bewaakt door de minister van boerenzaken
- XIV. Vliegjes dansen in de zon... Hoe lang nog?

De rode draad die door al deze artikelen loopt, is deze: hoe wanhopig en tegen beter weten in ook wordt geprobeerd het weg te redeneren, de ongebreidelde uitbreiding op bedrijfsniveau van de intensieve veehouderij leidt tot het ene na het andere onbeheersbare probleem. Eisers later hier

twee voorbeelden volgen, die niet direct te maken hebben met te weinig bescherming tegen geurhinder, maar wel treffend illustreren dat steeds grotere veestallen geen enkel probleem oplossen maar integendeel steeds nieuwe en grotere problemen veroorzaken. In het eerste voorbeeld (paragraaf 13.2) gaat het om de onderliggende redenering die niet deugt, in het tweede voorbeeld (paragraaf 13.3) gaat het om de gruwelijkheid van de gevolgen.

13.2.

Natuurschade

Uit een interview in de NRC van 29 september 2017 met Ben Koks citeren eisers de volgende passages.

De kiekendief is een pars pro toto geworden voor 'landbouwbeleid met oog voor de natuur'. Veel maatregelen die Ben Koks heeft bedacht – de akkerranden, de wintervoedselfelden, de vogelakkers – zijn officieel beleid geworden. Beleid waarvoor 80 miljoen euro per jaar beschikbaar is. Plus nog de miljoenen die Ben Koks heeft los gesproken in Brussel, Den Haag en de provincies, en de donaties van het Wereldnatuurfonds en Vogelbescherming. Genoeg geld om vogels te redden. Missie geslaagd, zou je denken. Maar nee. Ergens is het mis gegaan en wel, zegt Ben Koks, toen de overheid tegen de pakweg veertig agrarische collectieven in Nederland zei: als jullie die tachtig miljoen euro nou eens zelf verdeelden. Dat is, zegt hij, de slager vragen zijn eigen varkens vet te mesten. Want dit is wat er gebeurt: een akkerrand levert een boer 2.700 euro per jaar per hectare op. „Schandalig veel geld. Dus wat zegt de boekhouder tegen de boer: doe dit jaar maar die natuurmaatregel, want dat levert je meer op dan aardappels.” Prima toch? „Nee. Geld is dan het motief en niet de vogel. Leg je die akkerrand aan waar het jou toevallig goed uitkomt, op een schaduwplek waar toch niks groeit, of pal langs de weg of bosrand, dan kun je het beter laten. Geen vogel die daar broedt.” Wie de natuur beschermen wil, moet ecologisch denken en niet economisch. „Natuurbeschermers verliezen het van de landbouwers. Altijd.” Is hij daarom naar Frankrijk vertrokken? Het was geen vlucht, zegt hij eerst. Hij heeft altijd al een tijdje in een ander land willen wonen. En het is er ook heerlijk, in zijn Franse dorpje met vierhonderd inwoners. Beekje langs zijn huis, twee soorten slangen in de tuin. Maar als hij eerlijk is, ja, hij heeft zijn buik vol van Nederland waar de boeren betaald krijgen om hun koeien buiten te laten lopen en hij zijn best moet doen zomers één leeuwerik te horen. „Ik kan het niet aanzien dat zelfs in Groningen, waar ik voorheen de held was van de akkerbouwers, de boel naar gallemiezen wordt geholpen. Die kiekendief, ik zeg het je, die gaat verdwijnen. Maar nu definitief.”

De drogredenering die hier wordt gesignaleerd is van het zelfde type als: “Ondernemers kiezen echter voor schaalvergroting om een efficiëntere bedrijfsvoering te behalen en de concurrentie beter het hoofd te kunnen bieden. Daarnaast stellen megastallen boeren in staat om emissies en transport te beperken waardoor er (relatieve) milieuwinst te behalen valt.”

13.3.

Stalbranden

Uit een artikel van Mitchell van de Klundert, redacteur Online van de NOS, van 30 augustus 2017 (Stalbranden: bouwregels 'regelmatig' omzeild, risico op brand fiks hoger) citeren eisers de volgende passages.

Gemeenten, stallenbouwers en veehouders overtreden "regelmatig" de regels bij het verbouwen van stallen. Daarmee zijn de stallen vatbaarder voor stalbranden. Dit blijkt uit het rapport 'evaluatie Actieplan Stalbranden 2012-2016' dat staatssecretaris Van Dam woensdag samen met een brief naar de Tweede Kamer stuurde. De laatste jaren is het aantal stalbranden toegenomen, net als het aantal dode dieren dat daarbij valt. In de afgelopen drie jaar ging het om 107 branden en 370.000 dode dieren. Onderzoekers van de Wageningen Universiteit schreven het rapport. Zij bevestigen eerdere berichtgeving van Brandweer Nederland dat de stalbranden uitsluitend plaatsvinden in stallen gebouwd voor 1 april 2014. Vanaf die datum worden er door het Bouwbesluit 2014 strengere eisen gesteld aan de brandveiligheid van stallen. Maar het probleem is dat stallen die voldoen aan die nieuwe, strengere eisen amper worden gebouwd. In plaats daarvan worden oude stallen aangepast volgens de oude (en minder brandveilige) regels, blijkt uit de rapportage van de onderzoekers. Het gaat dan bijvoorbeeld over het bouwen van brandcompartimenten bij uit- of aanbouw van oude stallen. De afzonderlijke ruimtes moeten voorkomen dat een brand direct de hele stal in de fik zet. De onderzoekers schrijven: "Het komt regelmatig voor dat verschillende stallen of nieuwe aanbouw samen met de bestaande stal als één brandcompartiment worden opgevoerd." De onderzoekers wijten het aan kennisgebrek van de bestaande wet- en regelgeving bij de gemeenten. Dit heeft "naar verwachting ook een spin-off naar stallenbouwers en veehouders binnen de betreffende gemeenten." Ook de nieuwe bouwregels over het gebruik van minder brandbare bouwmaterialen worden niet altijd nageleefd, bijvoorbeeld om kosten te besparen. Er worden "andere materialen toegepast dan in de vergunningsaanvraag staat". De onderzoekers schrijven: "Geen aannemer bouwt 100 procent zoals het was aangegeven. De wens tot kostenbesparing kan daar een rol in spelen." Gemeenten die moeten toezien op regels "geven aan hier wisselend op te controleren". Volgens een telling uit 2014 zijn er in Nederland ruim 75.000 stallen. De onderzoekers schrijven dat deze stallen een gemiddelde levensduur hebben van veertig jaar, zodat het decennia kan duren voor de nieuwe regels zijn geïmplementeerd. De Wageningen-onderzoekers spraken voor het rapport met drie gemeenten, drie bouwadviesbureaus, twee verzekeraars en verzamelden cijfers van Brandweer Nederland. De onderzoekers waren woensdag niet bereikbaar voor commentaar. Staatssecretaris Van Dam schrijft aan de Tweede Kamer naar aanleiding van de recente branden "een gevoel van urgentie" te hebben en een "verkenning in gang te zetten" naar de mogelijkheid om de bouwregels voor bestaande stallen aan te passen.

Terwijl de varkensstallen nog nasmeulen, rijden de saneringspecialisten en brandweerlieden af en aan. Een buurtbewoner kijkt toe hoe er wordt nageblust. „Dat zoveel dieren op één plek gehouden mogen worden. Onbegrijpelijk.”

13.4.

Volksgezondheid

13.4.1.

Het RIVM heeft de GGD-richtlijn Geurhinder uit 2002 herzien (zie paragraaf 9.7 hiervoor). De GGD gebruikt de richtlijn om burgers en overheidsdiensten te adviseren over geursituaties. Bijvoorbeeld of stank gevaarlijk kan zijn voor de gezondheid, of de gemelde gezondheidsklachten samenhangen met de geur, wat de oorzaak is van de klachten en hoe deze opgelost kunnen worden. Door het stappenplan uit deze richtlijn te volgen wordt duidelijk welke informatie nodig is en welke vragen hiervoor moeten worden beantwoord.

13.4.2.

De meeste geurstoffen zijn al te ruiken bij heel lage hoeveelheden die niet schadelijk zijn voor de gezondheid. Wel kunnen geuren verschillende nadelige effecten oproepen, zoals (ernstige) hinder, en ze kunnen het algemene dagelijkse leven beïnvloeden (onder andere verplicht worden ramen te sluiten en niet thuis willen verblijven). Blootstelling aan geur, zeker bij herhaling, kan ook stressgerelateerde gezondheidseffecten oproepen; denk aan hoofdpijn, duizeligheid, misselijkheid en vermoeidheid.

13.4.3.

Er bestaan geen gezondheidskundige normen voor geur, waardoor het niet eenvoudig is om te bepalen hoeveel geur gezondheidskundig gezien aanvaardbaar is. Een situatie wordt gezondheidskundig als goed beschouwd, als er geen of geen ernstige hinder is. Als dat wel het geval is, wordt afgewogen of de situatie aanvaardbaar is. Uitgangspunt hierbij zijn de beleidsdoelstellingen voor hinder. Voor een nadere afweging wordt een handreiking gegeven, die in het stappenplan is opgenomen.

13.4.4.

De voornaamste geurbronnen die bij de GGD worden gemeld en in deze richtlijn worden besproken, zijn: bedrijfsmatige activiteiten, intensieve veehouderijen en houtstook van particulieren. Naast het stappenplan komen verschillende technieken aan bod om de blootstelling aan geur te meten en te berekenen. Ook de relatie tussen geurbelasting en hinder en de factoren die hierop van invloed zijn, worden uitgebreid besproken.

13.4.5.

De oude richtlijn voldeed niet meer, omdat sinds 2002 de meettechnieken verbeterd zijn. Ook zijn er grote wijzigingen in wet- en regelgeving doorgevoerd in relatie tot geur. Zelfs op dit moment wordt de Wet geurhinder en veehouderij (Wgv) nog landelijk geëvalueerd, onder andere naar aanleiding van een geurhinderonderzoek uitgevoerd door het IRAS en Bureau Gezondheid, Milieu & Veiligheid (Bureau GMV) van de GGD'en Brabant/Zeeland. Dit kan aanleiding vormen voor een wijziging van de Wgv, de normstelling en de beoordeling van geursituaties door de GGD. Daarom is het onderdeel 'veehouderij en geur' in een apart elektronisch document geplaatst. Op die manier kan dit onderdeel op een later tijdstip eenvoudig herzien worden. Dit onderdeel blijft wel integraal onderdeel van de richtlijn.

13.4.6.

De richtlijn werd gefinancierd door het ministerie van VWS en opgesteld in samenwerking met de GGD'en.

13.5.

Adviezen GGD van 29 mei 2015

13.5.1.

In een notitie van 29 mei 2015 heeft een GGD werkgroep een aantal adviezen geformuleerd die als uitgangspunt kunnen dienen voor de verdere uitwerking van de Landelijke evaluatie Wet geurhinder en veehouderij (**productie 9**).

13.5.2.

Geadviseerd wordt om het beschermen van gezondheid als gezamenlijk doel vast te leggen en de wetgeving te baseren op gezondheidsonderzoek. De doelstelling van de huidige Wet geurhinder en veehouderij is het voorkomen van overmatige hinder door normen te stellen voor de geurbelasting. Er is niet omschreven wat 'overmatige hinder' is. De geurnormen zijn niet gebaseerd op een relatie tussen de geurbelasting en hinder (Gezondheidsraad, 2012). De Wgv is 'normneutraal'. Dat wil zeggen dat de normen zo zijn gekozen dat de uitbreidingsmogelijkheden voor de veehouderijsector - in zijn geheel - niet wijzigden ten opzichte van het oude beoordelingskader (Infomil, 2014). De huidige geurnormen en de bandbreedte staan (veel) meer geurhinder toe dan bij geurnormen voor industriële bedrijfstakken geaccepteerd is (Gezondheidsraad, 2012). Het zou een verbetering zijn als de geurnormen en de bandbreedte beter aansluiten bij de relatie tussen geurhinder en geurbelasting en als een maximaal aanvaardbaar percentage hinder de norm bepaalt.

13.5.3.

Geadviseerd wordt prioriteit te geven aan het beschermen van gezondheid. Geurhinder moet eenduidig gedefinieerd worden. Het vormt een reëel gezondheidsrisico. Geurwaarneming is een

biologische reactie op geurstoffen die kan leiden tot een lichamelijke reactie. Geurhinder kan leiden tot verstoring van gedrag en activiteiten en stressgerelateerde gezondheidseffecten tot gevolg hebben. Een gezonde leefomgeving is een randvoorwaarde voor gezondheid, participatie in de maatschappij, kwaliteit van leven en bescherming van kwetsbare groepen. Recent Nederlands onderzoek toont aan dat blootstelling aan geur van veehouderijen tot meer geurhinder leidt bij omwonenden dan tot nog toe was aangenomen in de Handreiking van de huidige Wet geurhinder en veehouderij (zie paragraaf 9.6 hiervoor). Zoals gezegd is in de Wgv niet omschreven wat 'overmatige hinder' is. Geurhinder kan bepaald worden door middel van verschillende enquêtevragen. In het onderzoek van Geelen et al. werd de geurhinder bepaald met schriftelijke vragen naar (i) hoe vaak en (ii) in welke mate geurhinder ervaren werd. De vraag hoe vaak lijkt het meeste op de vraagstelling in het PRA-onderzoek. Het antwoord op de vraag in welke mate (score 1-10) is overeenkomstig internationale conventies onderscheiden in *gehinderd* en *ernstig gehinderd* (ISO/TS 15666:2002)¹¹. In de wet of in de begeleidende Handreiking dient geurhinder eenduidig gedefinieerd te worden ter voorkoming van misverstanden. De GGD Brabant ZuidOost heeft samen met de gemeenten Reusel-De Mierden, Oirschot en Gemert-Bakel een toetsingsinstrument opgesteld waarmee gemeenten de publieke gezondheid kunnen borgen bij vergunningstrajecten van veehouderijen. Gemeenten kunnen nu op basis van de huidige wetenschappelijke inzichten gezondheidsrisico's bij intensieve veehouderij beperken.¹²

13.5.4.

Geadviseerd wordt de mogelijkheid af te schaffen voor gemeenten om de minimum afstand (100 en 50 meter) tussen veehouderijen en omwonenden te halveren (50 en 25 meter). Het verhoogt het gezondheidsrisico. Tevens wordt geadviseerd om deze minimum afstand vast te stellen óók bij bedrijven die emissiefactoren hebben; deze minimum afstand zou moeten gelden tot de rand van het bedrijf. Bij diersoorten zonder emissiefactoren biedt staffeling van vaste afstanden de mogelijkheid om rekening te houden met bedrijfsomvang. Met toenemende afstand zullen naast de geurbelasting, ook concentraties van stofdeeltjes, endotoxinen en micro-organismen afnemen. Het beschermen van gezondheid van burgers in het buitengebied verdient méér prioriteit. Bij strijdige belangen mag gezondheid niet ondergeschikt worden gemaakt aan economische en ruimtelijke belangen zoals 'het voorkómen van afbreuk aan landschappelijke waarde van het open agrarisch gebied'.

---

¹¹ ISO (2002) - Technical Specification ISO/DTS 15666 "Acoustics - Assessment of noise annoyance by means of social and socio-acoustic surveys" ISO/TS 15666:2002.

¹² Nijdam, et al., 2013. Aanvullend toetsingsinstrument - Een risico-inventarisatie en -evaluatie voor gezondheid bij veehouderij. <https://praktijkvoorbeelden.vng.nl/databank/milieu/milieubeleid/gezondheid-bij-veehouderij-het-afwegen-waard.aspx>.

13.5.5.

Geadviseerd wordt om een activiteit te vergunnen met verplichting om ALARA¹³/BBT¹⁴ toe te passen i.p.v. een milieurecht te vergunnen. Het huidige systeem leidt tot 'normopvulling' en geeft geen prikkel om te werken volgens het ALARA-principe.

13.5.6.

Geadviseerd wordt om landelijke normen en streefwaarden op effectniveau vast te stellen. Bij woonfunctie is meer dan 12% geurhinder onacceptabel; bij gemengde functies zijn hogere geurpercentages denkbaar, maar hoger dan 20% geurhinder is onacceptabel (paragraaf 9.6 hiervoor). De huidige geurnormen zijn gebaseerd op behoud van uitbreidingsmogelijkheden voor de veehouderijsector en niet op het voorkomen van geurhinder.

13.5.7.

Geadviseerd wordt om de normen naar beneden bij te stellen tot een acceptabel geurhinderniveau dat geldt voor alle diertypen op grond van de nieuwste onderzoeksresultaten. Dat leidt tot verschillende geurnormen per diertype. Het onderscheid tussen concentratiegebied en niet-concentratiegebied is twijfelachtig en zou afgeschaft moeten worden. Geadviseerd wordt daarbij te corrigeren voor piekbelasting en 'zaagtandemissies'. De huidige normen zijn te ruim en missen wetenschappelijke onderbouwing. Afschaffing van het onderscheid tussen concentratiegebied en niet-concentratiegebied leidt tot één blootstellingsresponsrelatie in heel Nederland. Industrieel gaat Brabant bijvoorbeeld ook al uit van hedonisch gewogen odour units. De GGD stelt voor om dergelijke insteek ook te kiezen voor agrarische geur. Dat maakt het landelijk geurbeleid bij bronnen uit verschillende sectoren vergelijkbaar (en optelbaar) met industriële geuren. De normen zijn ruimer dan wat gangbaar is voor de industrie. Er vindt in de agrofood een professionalisering en ontwikkeling plaats die vergelijkbaar is met industrie. Daarom verdienen omwonenden van veehouderijen vergelijkbare bescherming als omwonenden van industrie. Dat pleit voor een vergelijkbare aanpak als voor industriële geur m.b.t. de hoogte van geurnormen, de continue actualisatie van vergunningen en best beschikbare technieken, en handhaving bij overlast en klachten. De huidige agrarische geurnormen staan meer geurhinder toe dan de GGD adviseert vanuit een gezondheidsperspectief. Binnen de bebouwde kom prevaleert de woonfunctie: meer dan 12% geurhinder acht de GGD hier onacceptabel. Dit resulteert in een maximale geurbelasting in de bebouwde kom van 1,0-4,7 odour units per kubieke meter ten gevolge van alle diertypen; voor pluimvee zou de maximale geurbelasting lager worden. Het buitengebied verenigt naast woonfunctie ook agrarische activiteiten: meer dan 20% geurhinder acht de GGD onacceptabel. Dit resulteert in een maximale geurbelasting in agrarisch gebied van 2,1 – 10,3 OU/m³ ten gevolge van alle

---

¹³ 'as low as reasonably achievable' (ALARA)

¹⁴ 'Beste Beschikbare Technieken' omvat de voorzieningen en de daarbij behorende emissieniveaus; het gaat hierbij om voorzieningen en emissieniveaus die binnen een bedrijfstak technisch en economisch haalbaar zijn gebleken.

diertypen; voor pluimvee zou de maximale geurbelasting lager worden. Er moet rekening worden gehouden met pieken en emissies met een tijdsprofiel in de vorm van een zaagtand (met name bij vleeskuikens).

13.5.8.

Geadviseerd wordt om normen voor vergunningverlening vast te stellen voor maximale geurhinder zowel ten gevolge van voorgrondbelasting als ten gevolge van cumulatieve geurbelasting, en de nieuwste wetenschappelijke inzichten ook toe te passen op de voorgrondbelasting door uit te gaan van de nieuwe blootstellingsresponsrelatie. Ruime normering op voorgrondbelasting zonder koppeling naar cumulatieve belasting heeft geleid tot overbelaste situaties. Normering op cumulatieve geurbelasting is een belangrijk punt in de vergunningverlening. Dat hier behoefte aan is blijkt uit het feit dat in Brabant zowel provinciaal als lokaal aanvullende regelgeving is ingevoerd om cumulatieve geurbelasting bij de vergunningverlening te kunnen toetsen. Dit wordt tot bij de Raad van State aangevochten. Landelijke wetgeving kan dat ondervangen. De blootstellingsresponsrelatie voor voorgrond dient ook ge-update te worden. In de tussentijd dreigt er een situatie te ontstaan dat er voor de voorgrond een hogere geurbelasting wordt toegestaan dan de cumulatieve geurbelasting. Dat is niet consequent.

13.5.9.

Geadviseerd wordt om naast normen voor de immissie van geur (geurbelasting) ook regels te stellen voor de geuremissie (uitstoot van geur), waarbij bedrijven worden verplicht om de geuruitstoot altijd zo ver als redelijkerwijs mogelijk (ALARA) terug te brengen. BBT moet onderdeel zijn van de norm. BBT wordt nu vastgesteld op het moment van vergunningverlening, zonder verplichting om nadien te moderniseren en emissies verder omlaag te brengen.

13.5.10.

Geadviseerd wordt om het bevoegd gezag de verplichting op te leggen en de mogelijkheden te geven om in te grijpen bij overbelaste situaties en overlast. Handhaaf en controleer gebruik en rendement luchtwassers. Het bevoegd gezag heeft onvoldoende mogelijkheden om in bestaande situaties eisen te stellen die de hinder verminderen. De luchtwassers beloven hoge rendementen voor geurreductie. Of dit rendement in de praktijk ook behaald wordt, is niet bekend. Als het rendement van luchtwassers minder groot is dan verondersteld, betekent dat dat de berekende geurbelasting in het huidige onderzoek een onderschatting is van de werkelijke geurbelasting. In de huidige praktijk zou dan sprake zijn van systematische onderschatting van de werkelijke geurbelasting. Handhaaf en controleer het gebruik en het rendement van luchtwassers.

13.5.11.

Geadviseerd wordt om juist bij het ontwerpproces en het vergunningstraject te redeneren vanuit ALARA en rekening te houden met principes van milieuverspreiding om zo geurhinder te voorkomen.

In het huidige stelsel ligt de nadruk op het behalen van de voorgrondnorm en wordt onvoldoende gekeken naar de effectiviteit van de technische oplossingen en de mogelijke verbeteringen daarvan door aanpassing van uitstroomrichting, schoorsteenhoogte, nokhoogte, gebouwinvloed, en uitstroomsnelheden.

13.5.12.

Geadviseerd wordt om experts van industriële geurregeling actief in de evaluatie te betrekken. Er zijn reeds vele lessen geleerd van de industriële geurregeling.

13.6.

Mestfraude

13.6.1.

Eisers citeren uit een artikel in NRC Handelsblad van 11 november 2017 de volgende passage.

Mestfraude in Noord-Brabant en Limburg maakt omwonenden ziek

De ophoping van enorme hoeveelheden mest in Brabant en Limburg bezorgt omwonenden longklachten. Huisartsen die ervoor waarschuwen, hebben het niet gemakkelijk, vertelt een van hen.

👤 **Hester van Santen** 🕒 **11 november 2017**

De mestfraude in Oost-Brabant en Noord-Limburg, die aan het licht kwam door onderzoek van NRC gaat over miljarden kilo's mest. Over kippenmest, varkensmest, koeienmest. Er wordt 16,5 miljard kilo mest per jaar geproduceerd in de regio.

De misstand gaat niet alleen om geld, ook niet alleen om de bodem die verzuurt. Er worden ook mensen ziek van. De ammoniakdampen uit de mest vormen kleine stofdeeltjes in de lucht. Samen met het fijne stof dat wegwaait uit de stallen, veroorzaakt het allerlei longklachten. In het Brabantse en Limburgse gebied vol vee hoesten mensen meer, ze hebben meer longontstekingen en minder sterke longen dan mensen elders. Die conclusie trokken onderzoekers van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu afgelopen zomer, toen ze het lijvige tweedelige onderzoek Veehouderij en gezondheid omwonenden afrondden.

13.6.2.

Het artikel eindigt met de volgende constatering.

Rond pluimvee- en geitenboerderijen komen iets vaker longontstekingen voor. Gemiddeld krijgen elk jaar 1650 van de 100.000 inwoners een longontsteking. Bij ruim 200 van hen komt die longontsteking doordat ze in de buurt van een pluimvee- of geitenhouderij wonen.

Mensen die in de buurt van 15 of meer veehouderijen wonen, hebben vaker een verminderde longfunctie. Hoe meer ammoniak er in de lucht zit (dat komt door het uitrijden van mest), des te slechter de longfunctie. Het is ongeveer even schadelijk als wonen tussen het stadsverkeer.

Mensen met longziekte COPD die in de buurt van veel veehouderijen wonen, hebben gemiddeld **zwaardere klachten en gebruiken meer medicijnen**. Er wonen bij veehouderijen wel minder mensen met COPD.

Mensen die op, of dichtbij een veehouderij wonen, krijgen wel minder astma. Dat verschijnsel staat bekend als de 'hygiënehypothese'. Wie al jong is blootgesteld aan stalstof, heeft minder last van overgevoeligheid.

(Bron: RIVM)

13.6.3.

Eisers wijzen verder op de volgende publicatie van het RIVM:

Veehouderij en Gezondheid Omwonenden (aanvullende studies) : Analyse van gezondheidseffecten, risicofactoren en uitstoot van bio-aerosolen

17 juli 2017, PDF | 3MB | Nederlands

Publicatiedatum: 16-06-2017

Wijzigingsdatum: 26-06-2017

Auteur: Hagens T, Hoeksma P, de Roda Husman AM, Swart A, Wouters I

RIVM Rapport 2017-0062

Om te refereren naar dit rapport gebruik: [DOI 10.21945/RIVM-2017-0062](https://doi.org/10.21945/RIVM-2017-0062)

13.6.4.

Eisers citeren hieruit de publiekssamenvatting:

Rondom pluimveehouderijen hebben mensen een grotere kans op een longontsteking. Dit verband is tussen 2009 en 2013 elk jaar te zien. Dit is in 2016 in het hoofdrapport Veehouderij en Gezondheid van Omwonenden (VGO) ook al geconcludeerd, maar een nadere analyse van de gegevens met krachtige statistische technieken bevestigt deze conclusies en onderbouwt ze steviger. Het gaat gemiddeld om ongeveer 119 extra patiënten met longontsteking per jaar per 100.000 mensen in het onderzoeksgebied. Dat komt neer op ongeveer 7,2% extra patiënten. Er zijn sterke aanwijzingen dat fijnstof en componenten ervan mensen gevoeliger maken voor luchtweginfecties. Specifieke ziekteverwekkers afkomstig van dieren kunnen echter niet worden uitgesloten.

Ook rondom geitenhouderijen hebben mensen een grotere kans op longontsteking. Eerder zijn hiervoor al aanwijzingen gevonden, die nu nader onderbouwd zijn over een langere periode. De onderzoekers zien deze toename over alle jaren van 2007 tot en met 2013, dus ook na de Q koortsepidemie, die van 2007 tot en met 2010 plaatsvond. Het aantal extra gevallen van longontsteking in het onderzoeksgebied dat kan worden toegeschreven aan de aanwezigheid van geitenbedrijven is gemiddeld over de jaren 2009-2013 ongeveer 89 patiënten per 100.000 mensen per jaar. Dat komt neer op ongeveer 5,4% extra patiënten. De Q koortsepidemie heeft waarschijnlijk tijdens de vroege jaren bijgedragen aan het

verhoogde aantal longontstekingen. Het is echter geen verklaring van het verhoogde risico vanaf 2011. Wat deze toename wel veroorzaakt, is nog onduidelijk.

Deze uitkomsten blijken uit vervolgonderzoek van VGO. Het onderzoek bevestigt ook de eerdere conclusie dat mensen met COPD, die in de buurt van veehouderijen wonen, vaker en ernstiger klachten hebben dan mensen die op grotere afstand van veehouderijen wonen.

Uit luchtmetingen in de woonomgeving blijkt dat de concentratie endotoxinen in de lucht toeneemt naarmate de afstand tot een veehouderij kleiner wordt of het aantal veehouderijen in een gebied (de dichtheid) groter wordt. Endotoxinen zijn kleine onderdelen van micro-organismen die luchtwegirritatie en ontstekingsreacties kunnen veroorzaken. Veehouderijsectoren met de hoogste uitstoot van fijnstof, zoals pluimvee- en varkenshouderij, dragen duidelijk bij aan de concentratie van endotoxinen in de leefomgeving. Opvallend is dat ook sectoren van de veehouderij die niet bekendstaan om een hoge uitstoot van stoffen toch substantieel lijken bij te dragen aan de concentratie van endotoxinen in de leefomgeving. Veehouderijen uit deze sectoren zijn in grote aantallen in het VGO-gebied vertegenwoordigd.

13.7.

Luchtwassers

13.7.1.

In 2018 is een praktijksteekproef uitgevoerd door Wageningen Livestock Research in opdracht van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat.¹⁵ In de tweede fase van het onderzoek is een praktijksteekproef uitgevoerd naar de geur- en ammoniakverwijdering van luchtwassers. Hierbij werden 48 varkensbedrijven met een luchtwasser onaangekondigd bezocht en werd een geur- en een ammoniakmeting uitgevoerd. De steekproef omvatte zowel chemische wassers (16 stuks), combi-wassers (29 stuks) als biologische wassers (3 stuks). Uit het onderzoek bleek dat de gemiddelde geur- en ammoniakrendementen bij chemische en biologische luchtwassers dicht in de buurt lagen van de waarden die in de regelgeving worden gehanteerd. Voor de combi-wassers bedroeg de gemiddelde geurverwijdering met 40% echter slechts de helft van het verwachte reductieniveau (81%).

13.7.2.

De Regeling geurhinder en veehouderij, Afdeling D.3 (diercategorie vleesvarkens) schrijft aan gecombineerde luchtwassystemen geurreducties toe van 80 en 85%, overeenkomend met 4,6 respectievelijk 3,5 odour units per dier.

---

¹⁵ R.W. Melse, G.M. Nijeboer en N.W.M. Ogink: Evaluatie geurverwijdering door luchtwassystemen bij stallen, deel 2: Steekproef rendement luchtwassers in de praktijk

-	overige huisvesting			23
-	chemisch luchtwassysteem 30% geurreductie			16,1
-	biologisch luchtwassysteem 45% geurreductie			12,7
-	biologisch luchtwassysteem 70% geurreductie	BWL 2012.07.V4		6,9
-	gecombineerd luchtwassysteem 70% geurreductie	BWL 2006.14.V6		6,9
-	gecombineerd luchtwassysteem 75% geurreductie	BWL 2007.01.V7; BWL 2007.02.V5; BWL 2010.02.V5; BWL 2011.07.V4; BWL 2011.08.V4		5,8
-	gecombineerd luchtwassysteem 80% geurreductie	BWL 2006.15.V7		4,6
-	gecombineerd luchtwassysteem 85% geurreductie	BWL 2009.12.V3		3,5

13.7.3.

Uit het onderzoek van Wageningen Livestock Research blijkt echter dat de geurreductie in werkelijkheid ongeveer de helft is: 40%. Voor de Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat is dit aanleiding geweest de Regeling geurhinder en veehouderij aan te passen per 20 juli 2018.

13.8.

Financiële steun aan boeren

13.8.1.

Brabant stemt in met miljoenensteun veehouders. Brabantse veehouders moeten minder vieze lucht uitstoten. Een steunpakket van 75 miljoen moet ze daarbij helpen. Aldus een artikel van Maarten Back in de NRC van 11 november 2017.

13.8.2.

Brabant schiet boerenbedrijven die moeten stoppen als gevolg van de strenge milieuregels te hulp. De provincie trekt 75 miljoen euro uit om veehouders te steunen op weg naar een milieuvriendelijker bedrijf. Dat is vrijdagavond besloten bij het aannemen van de begroting voor 2018, schrijft Omroep Brabant.

13.8.3.

Brabant is al jaren bezig om de luchtvervuiling terug te dringen. Daarbij wordt ook gekeken naar de agrarische sector, omdat bedrijven waar bijvoorbeeld varkens en koeien worden gehouden veel ammoniak uitstoten. Verouderde veestallen moeten daarom vanaf 2022 voldoen aan strengere eisen om de uitstoot van ammoniak, fijnstof en stank te verminderen.

13.8.4.

Dat stuit op weerstand van de boeren. Om de luchtvervuiling terug te dringen moeten er bijvoorbeeld luchtwassers geïnstalleerd worden in de stallen. De lucht wordt dan schoner de buitenwereld ingestuurd, maar de aanschaf en installatie van dergelijke apparaten kost voor sommige boeren enkele tonnen. Zonder steun van de provincie vrezen boeren dat ze de dure investeringen niet overleven.

Hoofdstuk 4: De Staat

14. Normschending

14.1.

De Staat handelt onrechtmatig door het grondrecht van ongestoord woongenot van eisers in strijd met zijn rechtsplicht daartoe niet adequaat te beschermen. De Staat schendt daarmee artikel 8 van het EVRM (zie subparagraaf 12.5 hiervoor), de artikelen 21 en 22 van de Grondwet en de maatschappelijke zorgvuldigheidsnorm van artikel 6:162 Burgerlijk Wetboek. Dit leidt tot aansprakelijkheid en schadeplichtigheid van de Staat jegens eisers, die als gevolg van dit gebrek aan bescherming materiële en immateriële schade hebben geleden en lijden (zie paragraaf 15 hierna en hoofdstuk 5 hierna).

Artikel 21 van de Grondwet luidt:

De zorg van de overheid is gericht op de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu.

Artikel 22 van de Grondwet luidt:

1. *De overheid treft maatregelen ter bevordering van de volksgezondheid.*
2. *Bevordering van voldoende woongelegenheid is voorwerp van zorg der overheid.*
3. *Zij scheidt voorwaarden voor maatschappelijke en culturele ontplooiing en voor vrijetijdsbesteding.*

Artikel 6:162 van het Burgerlijk Wetboek luidt:

1.

Hij die jegens een ander een onrechtmatige daad pleegt, welke hem kan worden toegerekend, is verplicht de schade die de ander dientengevolge lijdt, te vergoeden.

2.

Als onrechtmatige daad worden aangemerkt een inbreuk op een recht en een doen of nalaten in strijd met een wettelijke plicht of met hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt, een en ander behoudens de aanwezigheid van een rechtvaardigingsgrond.

3.

Een onrechtmatige daad kan aan de dader worden toegerekend, indien zij te wijten is aan zijn schuld of aan een oorzaak welke krachtens de wet of de in het verkeer geldende opvattingen voor zijn rekening komt.

14.2.

Doordat de prijzen in de landbouw kunstmatig laag worden gehouden, wordt de veehouderij gedwongen steeds grootschaliger te opereren. In de afweging van de betrokken belangen kiest de Staat ervoor de belangen van de consument (lage prijs) en de veehouderij (grootschaligheid) structureel te stellen boven de belangen van omwonenden van veehouderijen (gezondheid, welzijn en woongenot). De bevindingen van de commissie Biesheuvel (hoofdstuk 2 hiervoor) bevestigen dit. Hiervoor (paragrafen 2, 3 en 4) zijn de hieraan ten grondslag liggende redeneringen in hun algemene vorm beschreven. Hiervoor (paragraaf 13) is uiteengezet welke verwoestende effecten dit in het algemeen heeft op de natuur en op de gezondheid en het welzijn van mens en dier. Hierna (paragraaf 15) zal meer in het bijzonder worden uiteengezet welke effecten dit heeft voor de gezondheid, het welzijn en het woongenot van de individuele eisers in deze procedure.

14.3.

In verband met de stelling dat de Staat zijn zorgplicht schendt ten aanzien van de bewoonbaarheid van het land en de bescherming van het leefmilieu, wijzen eisers op recente jurisprudentie van het Hof van Justitie van de Europese Unie (ECLI:EU:C:2018:882) en van de Raad van State (ECLI:NL:RVS:2019:1603) over het Programma Aanpak Stikstof (PAS)¹⁶. Weliswaar zijn stikstofuitstoot¹⁷ en stankoverlast verschillende onderwerpen, maar dat neemt niet weg dat een gebrek aan bescherming tegen het een ook leidt tot minder bescherming tegen het ander (zie paragraaf 8 hiervoor en de subparagrafen 6.3 en 7.13 hiervoor). Verder is van groot belang dat de redenering wordt verworpen die erop neerkomt dat ik vandaag meer stikstof mag uitstoten als ik beloof morgen of later maatregelen te treffen tot vermindering van de stikstofuitstoot¹⁸.

---

¹⁶ <https://www.raadvanstate.nl/actueel/nieuws/@115602/201600614-3-r2/>

¹⁷ Ammoniak is een anorganische verbinding van stikstof en waterstof met als brutoformule NH₃. De huidige overmaat aan ammoniak in het milieu is voor 90 procent uit de agrarische sector (landbouw en veeteelt) afkomstig. De ammoniak ontsnapt uit de stallen of komt in de lucht terecht na bemesting van het land (emissie). Via de lucht komt het ammoniak in de bodem of het water terecht (depositie). Het effect van ammoniakuitstoot op de natuur kan onder andere worden gemeten aan de hand van de mate van aanwezigheid van bepaalde korstmossen.

¹⁸ Een variant op deze redenering die geen genade kon vinden in de ogen van het Hof van Justitie is terug te vinden in artikel 3, vierde lid, Wgv.

14.4.

De Staat maakt zich schuldig aan discriminatie door een hogere geurbelasting toe te staan aan de veehouderij dan aan de industrie (zie paragraaf 10 hiervoor) en door veehouderijen een hogere geurbelasting toe te staan in concentratiegebieden dan in niet-concentratiegebieden (zie paragraaf 12 hiervoor). Ter rechtvaardiging van dit onderscheid beroept de Staat zich op de bedrijfseconomische belangen van de veehouderij. Deze rechtvaardiging berust echter op een vergelijking van appels met peren. Voorzover bedrijfseconomische belangen bescherming verdienen, behoort dit te geschieden met bedrijfseconomische middelen, zoals prijsbeleid, belastingmaatregelen, subsidieregelingen en eventueel saneringsregelingen, en niet met verlaging van het beschermingsniveau van niet-bedrijfseconomische belangen, zoals woongenot. Op die manier worden de bedrijfseconomische mogelijkheden van de veehouderij betaald door de omwonenden van veehouderijen. Dat is onterecht, aangezien de omwonenden de omstandigheden waarin de veehouderij verkeert niet hebben veroorzaakt en niet kunnen beïnvloeden. Degenen die de genoemde omstandigheden wel mede hebben veroorzaakt en kunnen beïnvloeden, blijven daarentegen buiten schot: de veehouderijen en de Staat.

14.5.

De Herziene Nota Stankbeleid is gelet op haar inhoud en totstandkoming geen vrijblijvend stuk (zie paragraaf 7 hiervoor). De Staat handelt onrechtmatig jegens eisers door de in de nota verwoorde doelstellingen en beleidsvoornemens ten nadele van eisers niet na te leven om op die manier de bedrijfseconomische belangen van de veehouderij te ontzien.

15. Schade

15.1.

Een woning verschaft aan haar bewoner niet alleen onderdak, een slaapplaats en dergelijke, maar ook woongenot. Dat woongenot wordt ook bepaald door immateriële zaken als stand van de wijk, ruimte, uitzicht, afwezigheid van bedrijfsmatige activiteiten, van overlast en van conflicten met burens. De prijs van een woning is daarop afgestemd. Dat betekent dat de lasten van de eigenaar voor de woning in het algemeen hoger zijn naarmate de bedoelde immateriële zaken meer aanwezig zijn. Als door onrechtmatig toegebrachte hinder dit immateriële woongenot in een zekere periode is verminderd, hebben de eigenaarslasten ten dele hun doel gemist (vgl. HR 28 januari 2005, ECLI:NL:HR:2005:AR6460). Dit gedeelte van de eigenaarslasten komt als materiële schade voor vergoeding in aanmerking, naast eventueel voor dezelfde overlast toegekend smartengeld. De vergoeding van materiële schade dient ter compensatie van de afwezigheid van woongenot, het smartengeld dient ter compensatie van de ergernis en gederfde levensvreugde over het feit dat het

woongenot ten gevolge van onrechtmatige ernstige hinder gedurende een langere periode afwezig is geweest.¹⁹

15.2.

In hoofdstuk 5 hierna wordt per eiser beschreven van welke veehouderijen in de omgeving hij stankhinder ondervindt en in welke mate.

16. Schuld

De normschendingen die eisers de Staat verwijten (paragraaf 14) zijn aan de Staat toe te rekenen.

17. Causaliteit

De schade die eisers lijden (paragraaf 15) is het gevolg van de normschendingen die eisers de Staat verwijten (paragraaf 14).

18. Relativiteit

De door de Staat geschonden normen strekken ertoe burgers zoals eisers te beschermen tegen de aantasting van hun gezondheid en woongenot.

19. Verweer Staat

<uitwerken>

20. Bewijsaanbod

Voor zover op eisers bewijslast rust, bieden zij bewijs aan met alle middelen, met name door middel van het horen van getuigen en/of deskundigen.

21. Omschrijving van de in te stellen vorderingen

21.1.

Ten eerste willen eisers erkenning van het feit dat de Staat hun belangen, met name hun grondrecht op woongenot, heeft verwaarloosd en nog steeds verwaarloost ten gunste van het economische belang van de veehouderij. Daarom vorderen zij een verklaring van recht dat de Staat onrechtmatig jegens hen handelt zolang de Staat de huidige geurhinderregelgeving, met name de normering voor

---

¹⁹ Rechtbank Arnhem 14 maart 2007, (ECLI:NL:RBARN:2007:BA1802).

geurbelasting en de daarop gebaseerde vergunningverlening zoals geregeld in de Wvg onverkort in stand laat.

21.2.

Ten tweede willen eisers bereiken dat zij op zo kort mogelijke termijn wel adequaat worden beschermd tegen de stankoverlast van de hen omringende veehouderijen (zie subparagraaf 6.5 hiervoor). Daarom vorderen zij dat de Staat wordt veroordeeld om de Herziene Nota Stankbeleid alsnog binnen een jaar na de betekening van het vonnis uit te voeren ten aanzien van de doelstellingen dat geen ernstige hinder door geur meer mag optreden en dat de restemissie in geen geval een hogere geurconcentratie in de woon- en leefomgeving tot gevolg mag hebben dan de bovengrens van 5 odour units per kubieke meter lucht als 98-percentielwaarde.

21.3.

Ten derde willen eisers vergoeding van de schade die zij hebben geleden en nog zullen lijden. Deze schade is op dit moment nog niet te begroten. Daarom vorderen eisers dat de Staat wordt veroordeeld tot vergoeding van de materiële en immateriële schade die zij hebben geleden en nog zullen lijden door de geurhinder waartegen de Staat hen onvoldoende heeft beschermd, op te maken bij staat.

21.4.

Ten vierde willen eisers dat de Staat conform de aanbeveling van de Commissie Biesheuvel voor de duur van de te maken zorgvuldige en transparante belangenafweging zorgt voor een passende schadevergoeding en nadeelcompensatie voor eisers (subparagraaf 6.3), aangezien eisers gedurende de tijd die de belangenafweging in beslag zal nemen, blijven zuchten onder de veel te hoge geurbelasting en op die manier worden benadeeld. Naar de mening van eisers is het redelijk en billijk om deze nadeelcompensatie te stellen op € 10,00 per odour unit per dag waarmee de geurbelasting bij ieder van de eisers de 5 odour units per kubieke meter lucht overstijgt.

21.5.

Ten slotte vorderen eisers veroordeling van de Staat in de proceskosten.

Hoofdstuk 5: de individuele eisers

22. Categorieën eisers

22.1.

De eisers zijn onder te verdelen in de volgende vier categorieën.

Categorie 1

Enkelvoudig overbelast. De wettelijke norm voor geurbelasting in het buitengebied wordt overschreden; dit is meestal 14,0, soms 8,0 odour units per kubieke meter lucht.

Categorie 2

Enkelvoudige geurbelasting tussen de 8,0 en 14,0 odour units per kubieke meter lucht. Deze categorie geniet tweederangsbescherming, omdat ze in een concentratiegebied wonen, waar een hogere wettelijke norm geldt dan in de rest van Nederland: 14,0 in plaats van 8,0 odour units per kubieke meter lucht.

Categorie 3

Cumulatieve stankhinder. Hiervoor bestaat geen eenduidige, wettelijke norm. Vuistregel: anderhalf keer de individuele norm, dus $1,5 \times 8,0 = 12,0$ of $1,5 \times 14,0 = 21,0$ odour units per kubieke meter lucht.

Categorie 4

Overigen. Deze personen vallen niet (meer) in een van bovengenoemde categorieën, maar lopen wel het risico daarin terecht te komen vanwege toekomstige vergunningverlening.

22.2.

<nadere bijzonderheden>

Hoofdstuk 6: de vorderingen

24. Vordering

Eisers verzoeken de rechtbank:

24.1.

te verklaren voor recht dat de Staat onrechtmatig handelt jegens eisers zolang hij de huidige geurhinderregelgeving, met name de normering voor geurbelasting in de Wvg, in stand laat;

24.2.

de Staat te veroordelen om de doelstellingen van de Herziene Nota Stankbeleid alsnog op zo kort mogelijke termijn te verwezenlijken, met name de doelstelling dat in het jaar 2010 geen ernstige hinder door geur meer mag optreden en dat de restemissie in geen geval een hogere geurconcentratie in de woon- en leefomgeving tot gevolg mag hebben dan de bovengrens van 5 odour units per kubieke meter lucht als 98-percentielwaarde;

24.3.

de Staat te veroordelen tot vergoeding van de materiële en immateriële schade die eisers hebben geleden en nog zullen lijden door de geurhinder die zij hebben ondervonden vanwege de ondeugdelijke regelgeving, op te maken bij staat;

24.4.

de Staat te veroordelen om, vanaf de dag van dagvaarding tot de dag waarop de huidige ondeugdelijke regelgeving zodanig zal zijn aangepast dat deze eisers afdoende bescherming biedt tegen de aantasting van hun woongenot, aan eisers te betalen € 10,00 per odour unit per dag waarmee de geurbelasting bij ieder van hen de 5 odour units per kubieke meter lucht overstijgt,

24.5.

de Staat te veroordelen in de kosten van dit geding vermeerderd met de wettelijke rente daarover vanaf 14 dagen na dit vonnis voor het geval de betaling van het bedrag niet binnen 14 dagen na het vonnis plaatsvindt;

24.6.

de Staat te veroordelen in de nakosten ten bedrage van € 157,00, vermeerderd met € 82,00 voor het geval dit vonnis is betekend en die betekening noodzakelijk is geweest;

24.7.

het vonnis uitvoerbaar te verklaren bij voorraad ten aanzien van de verzochte veroordelingen in de paragrafen 24.2 t/m 24.6 hiervoor.

Lijst van producties

1. brief met bijlage van 18 juni 2018 van eisers aan de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit;
2. verslag bespreking van 25 september 2018 tussen een delegatie van eisers en een ambtelijke delegatie van het ministerie;
3. brief met bijlagen van 9 juli 2019 van eisers aan de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat;
4. Tijdschrift voor Agrarisch Recht, nr. 11 - november 2009: mr. V.R. Wösten en ir. A.K.M. van Hoof: *Veehouderij, milieubeleid en regeldruk*;
5. Handreiking bij Wet geurhinder en veehouderij | Aanvulling: Bijlagen 6 en 7;
6. Rapport *Geurhinderonderzoek stallen intensieve veehouderij*, Project Research Amsterdam B.V., maart 2001;
7. *Geur en gezondheid, GGD-richtlijn medische milieukunde, Onderdeel Veehouderij en geur, 2015-0106*;
8. overzicht van richtlijnen en handboeken met betrekking tot geurregelgeving in Europa en een aantal Europese landen;
9. Adviezen GGD van 29 mei 2015 inzake Landelijke evaluatie Wet geurhinder veehouderij.